

Stigtomtabygden

Här hittar du berättelser som publicerats i Stigtomtabygden under åren 1997-2009

Framtagen för Stigtomta Hembygdsförening 2024-04-22 Mikael Wingren

Innehåll

Kontrakt för indelt soldat vid Rostorp.....	2
Härliga fotbollsminnen från 1940-talet med Stigtomta IF	2
En sann historia från Stigtomta från början av 1900-talet.	3
När Lasse kurerä sol- och vårman.....	3
Dödsskjutning på Nyköpings rådhus 1936.....	5
Det var mycket bättre förr....	6
Hembygdsföreningen fyller 20 år och minnen från handelsträdgården vid Gölstugan	6
Halla Kyrka	7
Stigtomta samhälle i äldre tider, ca. 1860.	8
”Vårt Bärbo. som vi minns det” presenteras	9
Ur Elof Andréns ”En Sörmlandsbygds historia ” om grindar och snöröjning mm.....	10
Från vargatider i Stigtomtabygden.	11
Stigtomta NTO hundra år.	11
Bibliotek ger oss tillgång till bra böcker.	12
Vem minns inte skolplanschern?.....	13
Stavning av ortsnamn.	15
Lucia kom med ljuset till Stigtomtas gator	16
Stigtomta kvarn	18
Den gamla dansbanan.....	18
En lanthandelshistoria, Rogsmo.	19
Historiens ensamaste människa bor inte i Stigtomta.....	20
Med norska soldater från Svealand till Telemark.	21
Jenningska skolan.....	22
Gamla protokoll berättar om idrottsföreningen.....	23
Vet Du vad en "Skalmejablå sare" gör (Tiggesta)?.....	24
Stigtomta Cementvarufabrik AB.....	25
Mina tankar går ofta till ungdomstiden med Stigtomta IF.	26
En rikspolitiker från Stigtomta	27
Högtidlighet i anledning av den nya arfs-lagen 1845.	28
Minnen från Bengt Frisö, Vrena. (T-Ford och skolgång mm).	29
Tre unga män drunknade i Yngaren.	30

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

Primadonnan "Elvira Madigans" skrin.....	30
Det var en gång en skeppare	31
Handelsträdgårdar i Stigtomta.....	32
Hemsyster Greta	34
Att skjuta skarpt	34
Gullringsbro, Stigtomta. Gammal stavning: Gurlingsbro.	35
Lilly Stråhle.....	36
Tattarstan, vad är det.	37
Vera Strömqvist distriktssköterska.....	37
Gösta Engström berättar om Bärsta skola mm.....	38
Dans i Parken	39
Om Anna Rudstedts (f 1870) förfäder.....	40

Maj 1997

Kontrakt för indelt soldat vid Rostorp

Gamla handlingar är det roligt att få att läsa. Hembygdsföreningen har av en från Stigtomta bördig person fått ett "Legokontrakt" som är daterat den 11 juni 1898.

Det är ett kontrakt mellan en soldat och 2-dra Sörmlands kompani vid Kongliga Lifregementet till fot. Soldaten tillträder sin tjänst den 1 oktober samma år vid rusthåll nr 62 Harsta. *(Soldattorpet Rostorp not 2024-04-14 Mikael Wingren)*

Soldaten erhöll vid städseln 5 kronor och vid tillträdet 75 kronor. Därefter varje månad så länge tjänsten varar 10 kronor i månaden. I kontraktet är det mycket noggrant angivet övriga förmåner som soldaten har rätt till. Stuga med trädgård där frukträden ska vårdas ömt, två storfamnar barrved för att hålla värmen i stugan. Där föreskrevs också rotemästarens skyldigheter om soldaten tvingas till långvarig tjänst i främmande land. Mera om denne soldat finns i handlingarna som nu finns i Hembygdsföreningens arkiv.

Har Du några gamla handlingar som beskriver förhållandena förr, låt oss ta del av dem i original eller kopia. Det är värdefullt att de blir bevarade för framtiden.

Ordförande

Härliga fotbollsminnen från 1940-talet med Stigtomta IF

1943-44 och -45 vann Stigtomta IF Södra distriktsserien. 1943 fick vi inte spela kvalmatch till högre serie för vår fotbollsplan var för smal. Men till 1944 lovade föreningen att planen skulle vidgas. Då förlorade vi i kvalmatchen mot BK Star från Södertälje. 1945 spelade vi kvalmatch mot Åkers IF och förlorade borta men spelade oavgjort (1-1) hemma. Det var då som Stigtomta IF fanns med på stryktipskupongen.

I distriktsmästerskapet 1944 gick det bättre, då slog vi ut Vrena IF, Nyköpings FF och BK Star från Södertälje. Nyköpings Sportklubb slog vi med 4-2 vilket var en skräll då NSK

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

spelade i en mycket högre serie. Kvar i DM var då IFK Eskilstuna, IK City och Verdandi från Eskilstuna. Vi blev lottade mot IFK som spelat i allsvenskan 1943.

Hur skulle detta gå? Det var ju en sensation att ett division 6-lag hade gått till semifinal i DM. En varm och fin söndag embarkerar vi tillsammans med en hel del supportrar rälsbussen mot Eskilstuna. Vilken fantastisk känsla det var att springa in på Tunavallen inför en publik på över ettusen personer. Det var nervöst. IFK tog ledningen med två mål och i halvtid stod det 2-1. 10 minuter in i andra halvlek kvitterade vi genom ett kanonskott av Janne Falkeborn. Vi spelade bra då och hade flera bra chanser men det rutinerade IFK klarade sig och gjorde två mål till så de vann matchen med 4-2.

Vi fick mycket beröm i tidningarna för vårt fina och bra spel. Tidningen Idrottsbladet skrev följande: "en komet från södra Sörmland". Strax intill Nyköping ligger Stigtomta och idrottsföreningen där ställde faktiskt till med DM-tävlingarnas största sensation. Laget som spelar i division 6 slog ut flera lag och var därmed uppe i semifinalen för resa till Eskilstuna och match mot IFK. Men tro inte att grabbarna föll i farstun för att de skulle spela på Tunavallen inför 1.000 åskådare utan de gävo division 2-laget en verklig fight och hade ett slag 2-2 för att dock förlora med 4-2. Det var klämmiga grabbar allesammans.

Året efter gick också bra. I distriktsmästerskapen slog vi ut Malmköping med 4-1. Vi var då i kvartsfinal där vi fick möta IK City på Tunavallen. Vi förlorade med hedersamma siffror, 1-3, men det är härliga minnen att tänka på! / *Einar Andersson*

En sann historia från Stigtomta från början av 1900-talet.

Gubbarna träffades och tog några glas av starka drycker. Det var en kväll i slutet av november. Gubben Ö ska gå hem, det är lite mörkt och han går genom Sandviks trädgård. Kliver genom glaset i drivbänken varvid han utbrister; "det stärker visst på". Han skär sig så illa att grannarna måste kalla på sjuksystem som kommer och lägger om såret. Så säger hon till gubben att nu får ni inte dricka. Dagen efter kommer ett par av kamraterna till Ö och undrar hur det står till. "Jo, säger Ö, det är rätt så bra men jag är så törstig men "söstra" sa att jag inte får dricka". / *Einar Andersson*

December 1997

När Lasse kurerä sol- och vårman

Utdrag ur en berättelse på Sörmlandsmål av mor i Smörkulla. Du kan väl läsa och förstå den?

En kan då bli bra arg på karär.1

Töcksöm på töckna där rackare di kallär för sol-å vårmän. Ni vet töcknö där, söm sätter in friärannonser för te lurä pängär av gamlä giftästokugä kärnger. Men häromsistens vart ja riktitt arg!

Gick inte den där gamlä fjolla Sy-Sofi sta å svarä på en täcken där friärannons, fast ho nyss hadde ärvi två tusen dollars ätter en morbror i Amerika.

Men si henne får en då knafft räknä mä, för ho ä nock lite behändi. Men ja får rakt ta löven te talä öm helä spetakle. Si dä va så, att den åbäkugä Lasse Granberg, drängen mi, som ä en rikti urspegel, fast han ä dukti te arbetä, satt en da på söfflöcke i köke och drack kaffe å tittä ut ginum fönstre å storglinä.

Stigtomtabygden

Va har du nu för åbäkugheter för däj Lasse, sa ja.

Joo moster, nu ska ni si att nu är allt sömmarn kömmen på allvare, för ja sir en sån grann grönsiskä flaxä utaföre. Köm å tittä, sa'n.

A dä gjole ja. Men du tid, va feck ja si! En gammel Ford hällde utaför på lannsvägen, å han va så gammel å skrangluger så en kunne tro att han härstamma från kung Orres ti. En kunne då fövåna säj att han höll ihop te å åkä i.

Å ur'n klev Sy-Sofi. Men du tid va ho såg ut. Den gamla skutuggla hadde klutä på säj e ettergrön klänning mä storä skärä blomster- pladasker på, å fullt mä rynk-kapper, å kjoln räckte knafft över knäna, så ho såg ut som en majstång. A gulä silkesstrumper söm körva säj som svintarmär på hennes smalä bensticker, å blanklädersskor mä kvartershöga klackar så att ho knafft kunne gå. Å barärmä va ho, å e hattskrölla söm va söm en blomsterrabatt ve e stationshusvägg.

Å de fattigä härtesta ho hadde kvar va åkleffta, å ho måtte ha krusä döm mä en röstuger spik för ho såg ut söm en öpptörkä enbuske i skalln. Å så hadde ho mjölä säj på näsa å stryki lingonmos i syna, så ho såg värre ut än en skråpuk. Ja vart då så flat så ja kunne inte säjä ett ol på e bra stunn när ho köm in. Å ni skulle ha sitt på Lasse.

Va i allän stunder ha du ställi te mä för en maskerad? Du ha ju spökä te däj så e fögelskrämmä kan skämmäs ögera ur säj för däj. Ja en kan då riktitt få skämmäs för te varä kvinnfölk, söm di ställer te säj nu för tin.

Joo, ja ha fått fästman, flinä ho.

A du inte slug, sa ja, då ä dä fälle Fattistu-Lasse eller nån annan snusmumrik.

Men då vart ho ilsken å börjä orerä öm att ho hadde svara på en friärannons, å att dä va en så fin herre så att han hadde egen Ford å så skulle di köpä en egen gål, men nu va ho hitkummen för te å bju på förlövningskalas på återmiddan. Å trodde ja henne inte så kunne ja själv gå ut å tittä på Forden å den finä herrn.

Men så ga ja'na moralkaker så de haglä öm öro, å sa förna att finä herrär ville inte sänä gamlä nucker söm ho någe annat än lurä äv döm deräs fattugä pänningstivrär. Å te sist så måtte ho fram må att han länge hadde lånä ett par hundrä kronor åvna.

Å packe däj nu iväg å sätt på däj en anständi kjol o tvättä däj i syna å gå intä ginum byn å spelä pappegöja längre, å skicka din fästman åt Häcklefjäll. Så där geck ja på så ja vart riktitt fläsmätt. Te sist geck ho sin väg slokörä söm en dränkt kattunge.

Historien är inte slut där, den slutar med att den "finä friarn" efter ett nappatag men den arga gumsen fick hjälpas upp ur lagårdsgröpa, men det skriver vi om en annan gång.

Maj 1998

Borta bra men hemma bäst...

Vi har varit på bröllop. Det började med att det kom en inbjudan till bröllop tidigt i höstas. Det är ju trevligt så vi tackade ja. Vigseln skulle äga rum i S:t Marks Church, Drummond, Sidney, Australien, i mitten av februari..

Från ett vintrigt Stigtomta med nyfallen snö och köldgrader, for vi via Norrköping Köpenhamn Bangkok till Sidney. Efter en flygtur på ca 24 timmar möttes vi av 38 plusgrader och hög luftfuktighet, man kan säga att omställningen var häftig.

Stigtomtabygden

Under tre veckor på denna väldiga kontinent, hinner man bara se en bråkdel av vad där finns. Vi var i Sidney, Canberra, Goulborn, en triangel med 20 mils sida och som rymmer mycket av landets olika naturtyper.

Hur gick det med bröllopet då? Det gick alldeles utmärkt och de unga tu är sååå lyckliga! /

Yngve Larsson Ordförande

Dödsskjutning på Nyköpings rådhus 1936

Vi förfasar oss ofta över att det brukas så mycket våld nu för tiden, men det har det gjort i alla tider.

Den 16 mars 1936 på Nyköpings rådhus, den gamla fina byggnaden vid torget, inträffade ett drama som gav rubriker i hela vårt land. Det var ett morddrama som skördade tre dödsoffer och som fortfarande, efter mer än 60 år, har synliga spår i rådhuset. Det finns kulhål i väggarna och i en tavla som minner om det hemska dådet.

Juristen A R Willén stiger in i förrummet till domsalen, han hade stärkt sig med några rejäla glas brännvin till frukost och han verkade upprörd och rastlös. Han hade inte varit i rådhuset på några år eftersom han förklarats som obehörig att föra sina klienters talan inför domstolen. Han får kalla sig sakkörare och vara ombud till åtalade personer men får inte kalla sig advokat. Han ruvar på hämnd men ingen av de närvarande kan ana att han innanför överrocken döljer tre pistoler.

I sin ungarlslya på Fruängsgatan hade han smitt planer. Han hade ritat en skiss över rådhusalen och var ledamöterna satt. Han var fylld av hat, mest mot stadsfiskalen Cederbaum, det var han som sett till att han inte fick vara försvarare i rådhusrätten. Willén hade en kort tid varit biträdande landsfiskal i Lunda och där hade hans nazistiska sympatier framkommit. Han betraktade sig själv som en övermänniska, en som verkligen behövdes nu när Hitler hade kommit till makten.

Då och då tog han sig en slurk brännvin till smörgåsarna och i takt med berusningen stärktes han i tron att det enda rätta var att göra rent hus en gång för alla. Så han stoppade på sig sina tre vapen och promenerade till rådhuset.

Dagens mål i rådhusrätten gällde ett skilsmäsoärende mellan rörläggare Georg Andersson och hans hustru Amanda. Willén växlade några ord med advokaten Heilborn innan han kliver in i rättssalen med händerna djupt i överrockens fickor.

Willén svepte snabbt med blicken längs rättens bord och upptäckte stadsfiskalen Cederbaum som satt till vänster i salen i väntan på att hans mål skulle komma upp på dagordningen. Cederbaum anade oråd och steg upp och tog några steg mot Willén och ser rakt in i hans förgrämda ansikte.

Nu djävlar, väser Willén, sliter fram den tunga automatpistolen och trycker av ett skott som träffar Cederbaum rakt i hjärtat. Cederbaum reser sig och flyr in i assessorns arbetsrum där han segnar ned och dör.

I rättssalen utbryter nu vild förvirring. Skräckslagna människor rusar runt och försöker ta skydd bakom kullvälta bord och stolar medan Willén fortsätter att trycka av skott efter skott.

Stigtomtabygden

Ingen kan eller vågar hejda honom. Rörläggaren Andersson som Willén inte hade något otalt med, träffas av tre skott och dör omedelbart.

Borgmästare Åhman rusar ut till en telefon och larmar stadsläkaren John Molander med orden, kom genast, här har hänt något för- skräckligt.

Rådman Nilsson ligger bakom en vält stol och ser hur Willén avlossar skott efter skott. Nilsson själv undgår att träffas men en kula slår i väggen bakom honom med några centimeters marginal. Han ser också hur Willén tar fram sitt tredje vapen och riktar det mot sin tinning och trycker av. Han dör omedelbart. När polisen klev in i rättssalen kunde man

konstatera att tre män låg döda därinne. Det var stadsfiskal Cederbaum, rörläggaren Georg Andersson och saksföraren Willén. Två personer var skadade.

Tolv skott hade Willén avlossat men han hade ytterligare 33 skott i fickorna och hade kunnat ställa till med ytterligare blodbad. I huset fanns många rädda personer, bland andra Amanda Andersson som blev änka under skilsmässoförhandlingarna.

December 1998

Det var mycket bättre förr...

Det är ett uttryck som ofta används och man är beredd att tro på det också. Inte var det så mycket bråk och trötter i världen förr som det är nu. Inte var människorna så våldsbenägna förr som de är nu. T.o.m. vädret var bättre förr. Då var det riktiga somrar som flödade av sol och när det regnade så var det på natten och i normala mängder. Inte kom det en tromb och raserade ett helt land och dödade tiotusentals människor heller, eller det kanske det gjorde fast vi levde i lycklig okunnighet om det.

Den snabba nyhetsförmedlingen som finns idag ger helt andra förutsättningar för ögonvittnesskildringar från hela världen i samma stund som det händer. Det är kanske så att hemska saker hände förr också men det blev inte så stora rubriker av det då.

I alla fall tror jag att vi har det ganska så bra, vi kanske till och med är lite bortskämda för vi lever i ett fint land. / *Ordföranden*

Hembygdsföreningen fyller 20 år och minnen från handelsträdgården vid Gölstugan

I år, 1998, firar hembygdsföreningen sina 20 år. Nästa år kan föreningen troligen fira ännu ett jubileum. Vi har hittills dokumenterat 98 stycken torpgrunder, mänskligt att döma blir det 100 stycken nästa år och det finns väl anledning att fira på ett enkelt och värdigt sätt.

När vi nu i höst besökte torpgrund nummer 98, Gröndal, då blossade minnena upp. Det var här som jag och mina bröder lekte indianer i bergsslutningarna. Gröndal hörde till Gölstugan som var min mors hem. Gröndal var beläget vid sjön Långhalsens sydostspets. Här växte då stora fruktträd som idag är ersatta av majestätiska barr- och lövträd som nästan helt skymmer den gamla stengrunden.

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

Nere på fältet framför torpet odlade mina morbröder grönsaker och blommor. De var inte från början trädgårdsodlare utan byggnadssnickare, men åren omkring 1930 var det då som nu i dagens Sverige, glest med byggnadsjobb.

Stora problem var transporter till Nyköpings torg där produkterna skulle säljas. Buss och tåg gick för sent på förmiddagen, hästskjuts uteslöts och till sist återstod det endast cykel. Sin begränsning till trots var den ett tämligen snabbt transportmedel. Ett problem med cykeln var att däcken var dåliga men med viss envishet går allt. Det var kartonger och lådor både bak och fram och på ryggen en ryggsäck.

Det blev till en början kämpigt med försäljningen av produkterna. Det var hård konkurrens på torget men så småningom fick man fotfäste med fasta kunder. Sortimentet utökades också, honung, bär och svamp tillkom men man insåg att något måste ändras och göras för att få ordning på ekonomin. Efter många dagars vända och diskuterande beslöts att specialisera sig på blommor, främst dahlia och krysantemum. Blomsterhandlarna började att intressera sig för produkterna. Det var en skjuts framåt.

Någon återgång till det gamla yrket var ej på tal. Senare blev det inköp av en mindre lastbil som gjorde transporter mycket lättare, en modernare växthusbebyggelse begynte, men det är en annan historia. / *Arne Öman, ledamot av torpgrundskommittén.*

Det har sagts tidigare och det kan sägas igen, torpgrundskommittén har gjort ett gott arbete. Men nu återstår det stora jobbet att ge torpen innehåll. Vi behöver mångas hjälp med att ge torpen en historia, vilka som har bott där och när torpet blev öde och rivet.

Maj 1999

Halla Kyrka

I Halla kyrka finns originella målningar. Det är intressant att studera dem och fundera över vad de har för bakgrund. På var sida om det höga stjärnvalvet över långhuset finns en man och en kvinna målade. Invid mannen står ett H och invid kvinna ett M. Enligt kyrkobeskrivningen är meningen med de bägge figurerna okänd och kan inte sammanknytas med övrig dekoration. Kanske kan följande historia, nedtecknad av Maja och Gunnar Hansson, vara en ledtråd.

Greve Ture Bielke, ägare till Åkerö slott i Bettna socken blev halshuggen vid det så kallade Linköpings blodbad år 1600. När greve Ture återkom till Åkerö som lik, fanns, enligt anteckningar i en dagbok skriven av en senare ägare till Åkerö, Carl Gustav Tessin, en kvinna

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

som var hustru till kammartjänare Ture på Åkerö slott. Hon fick det mindre angenäma uppdraget att sy fast det avhuggna huvudet vid den döde grevens kropp innan gravsättningen. Som tack för denna gärning fick hon i belöning ett hemman, Eneby i Halla socken. En son till henne med namnet Erik Turesson var bonde på Eneby. Dennes son Ture Eriksson var som sin farfar hovmästare på Åkerö. Nästa generation av släkten antog namnet Een efter gården Eneby i Halla.

Dessa uppgifter är hämtade ur en antavla upprättad av Yngve Mathson, Lidingö som i nionde led härstammar från kammartjänare Ture och hans hustru.

Nu till kyrkan och målningarna, kvinnan har en bågare i ena handen och kanske en nål i den andra handen. Kan det vara så att hon föreställer den kvinna som sydde fast greve Ture Bielkes huvud vid kroppen?

Stigtomta samhälle i äldre tider, ca. 1860.

Kyrkan låg på sin kulle, lik dagens byggnad med undantag av att tornspiran såg annorlunda ut. Invid kyrkan låg sockenmagasinet, spannmålsbanken. På kyrkbacken fanns skolhuset som ursprungligen var byggt till fattigstuga, och så fanns där uthus med ladugård för skollärares kor. Intill landsvägen fanns fattigstugan byggd 1856, den som PRO disponerar idag. Så fanns Kyrkobyn med sitt gästgiveri och jordbruk.

Oxelgården mitt för prästgårdsallén och över gårdet såg man den röda prästgården med sina hus. Det var allt som fanns, resten var skog och ett och annat torp.

Om man fortsatte mot Nykyrka, på vänster sida av vägen, mitt för där Parkudden ligger idag, så fanns där en mindre sjö med klappbrygga och tvättstuga. Dit förde traktens folk sin tvätt.

Så såg idyllen ut och hade säkert gjort så i många år. Men på 1870-talet hände två saker som var viktiga för utvecklingen på landsbygden. Det ena var att städernas handelsrättigheter upphörde och det blev fritt fram att etablera affärsverksamhet i Stigtomta. Det andra var att järnvägen kom till byn. Banan, som är en av de äldre i Sverige, kom att betyda mycket för alla socknar den passerade. Stigtomta socken köpte aktier i bolaget för inte mindre än 21000 kr, vilket var mycket pengar då. Järnvägsbolaget kom på obestånd och 1892 såldes aktierna för 4250 kronor. Järnvägsstationen var en knutpunkt och samlingsplats inte bara för Stigtomta utan även för Jönåker och Björkvik med mycket trafik, såväl personer som gods. Läst i "En Sörmlandsbygds historia" av Elof Andrén.

Stigtomtabygden

December 1999

Hembygdsföreningens arbete inriktar sig mycket på att dokumentera vår bygd och de människor som verkat här. Vi har genom t.ex. vår torpgrundskommitté

märkt ut över 100 platser där torpare har verkat. Det finns bara grunden kvar av deras mödor och man får ta fantasin till hjälp för att förstå hur deras vardag kunde gestalta sig. Ett mödosamt arbete återstår nu att befolka dessa torp, vilka har bott där och när revs torpen det finns uppgifter i olika arkiv det är bara att leta. Men vi tror att det i byrålådor och album finns foton av husen och familjerna som bodde där. Hör DU till dem som har en sådan skatt liggande låt oss veta det och låna oss foton för kopiering, då gör DU en kulturgärning. Det är ett sätt att dokumentera vår bygd

”Vårt Bärbo. som vi minns det” presenteras

Ett annat och mycket lovvärt arbete har genomförts av en stor grupp personer med anknytning till Bärbo socken och de stora godsen och herrgårdarna där. Det hela började med en hemvändardag 1997 där tanken på att skriva ner minnen från tiden i Bärbo nu har resulterat i en samling uppsatser och foton som utgör ett tidsdokument som är mycket värdefullt. Det skall sägas redan nu att Stigtomtaortens hembygdsförening inte har någon del i äran av detta dokumentets tillkomst, men vi är mycket glada för att det finns och många av uppsatsskrivarna är eller har blivit medlemmar av vår förening.

Eldsjälen i projektet är "handlarns pojke". Lars Eriksson som numera bor i Nynäshamn, han har lagt ner mycket tid på att för det första få alla andra att skriva av sig sina minnen från Barbotiden och sedan sammanställa och mångfaldiga materialet.

En stor mängd fotografier finns i pärmen som ger en god bild av hur driften av storjordbruk har ändrats sedan 20-30 och 40 talet. Hur mekaniseringen tog fart efter andra världskriget och hur arbetsstyrkan reducerats till ett fåtal. Det finns foton på rättarlag med många namngivna och vilken funktion de hade, kördrängar, maskinmjölkare m.fl. Det finns också dokumenterat hur skötseln av det stora huset var organiserat med en stor skara personal.

Det är synnerligen intressant att ta del av allt det som samlats in av minnen från bygden. Att läsa dessa uppsatser om personligheter som passerar revy, om alla rackartyg som ungarna gjorde Tista dansbana, om idrott och mycket annat. Det ger också en bild av hur familjerna levde, i dessa statorbostäder som säkert väl höll den standard som var vanlig på gårdarna. De var kanske lite bättre här än på andra håll eftersom man kan läsa om hur många av arbetarna var trojänare. De stannade i många år på gården eller godset och deras söner gick ibland i fädrens spår

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

Många av dessa barn studerade på läroverket i Nyköping. fick bra jobb och har klarat sig bra i livet. Arbetsgruppen för "Vårt Bärbo. som vi minns det" har all heder av sitt verk. Hembygdsföreningen har sitt exemplar i arkivet och noterar ännu än gång sin tacksamhet och stora värdering av Ert arbete.

Maj 2000

Ur Elof Andréns "En Sörmlandsbygds historia" om grindar och snöröjning mm

Det här med kommunikationer har alltid varit aktuellt. 1895 funderade man på att anlägga en järnväg från Gnesta över Täckhammar till Stigtomta och med anslutning till den planerade Södra stambanan. Det blev som bekant inget av med den förbindelsen. Det blev det inte heller av den båttrafikled som länsstyrelsen förordade mellan Båven - Långhalsen - Yngaren till Nyköping. Sockenstämman avstyrkte 1903 och när landshövding Reuterskiöld själv var med och talade för förslaget på stämman 1912 så hjälpte det ändå inte, det blev avslag med stor majoritet.

1866 ville landshövdingeämbetet införa bestämmelsen att hela häradet skall utgöra en enhet för fördelning av kostnader för snöröjning. Men Halla socken ville inte delta i kostnader för snöröjning i socknar där gärdesgårdar är vanliga efter vägarna. Det är dessa som gör att snön blir kvar och de som vill ha stängslen kvar skall själva svara för kostnaderna och ej tynga andra socknar med dessa. Snöröjning skedde på denna tid genom att av stämman tillsatta så kallade snöfogdar uppbadade folk från gårdarna att med hästar - skyfflar och snöplogar delta i arbetet.

Grindar var vanliga över våra vägar förr. För hundra år sen, år 1900 var det bråk om grinden vid Väsby backe. Grinden som var placerad nere i hälften av backen utgjorde ett obehagligt, otidsenligt och farligt hinder enligt stämman som beslutar att hos länsstyrelsen hemställa att grindägaren åläggs att borttaga eller flytta grinden. Grindägaren fru Andersson, Väsby ville inte flytta grinden utan besvärar sig över stämmobeslutet. Man föreslår då att grinden flyttas till backens krön, men länsstyrelsen bestämmer att den skall flyttas 30 meter längre ned i backen.

Det framhålls att det är önskvärt med en överenskommelse med grindägaren att helt borttaga grinden.

1928 föreslår löjtnant von Heland på Århammar att Stigtomta och Nykyrka slås samman till en kommun. Det förslaget avslogs med motiveringen att Nykyrka socken genom den

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

beslutade och påbörjade skolan vid Mjältnäs inrättat sig för att leva sitt självständiga ekonomiska liv.

1942 ombyggs landsvägen genom Stigtomta samhälle och breddas. Fullmäktige anser att det vore ett skönhetsvärde av icke ringa mått om den vackra trädraden genom samhället och förbi kyrkan lämnades orubbad. Vägförvaltningen tog som bekant inte hänsyn till detta önskemål.

För att upprätthålla ordningen beslöts att Stigtomta - Halla- Nykyrka och Bärbo skall vara ett polisdistrikt. 1931 utsågs Folke Malmberg till fjärdingsman, 50 st sökte tjänsten.

December 2000

Från vargatider i Stigtomtabygden.

Vid Stigtomta kommunavslutningshögtid föredrog fullmäktigeordföranden folkskollärare C.O.Berger ett kåseri som han utarbetat genom studie av gamla protokoll. Dessa har mycket av intresse, då de ger en god bild av livet i Stigtomta i flydda tider.

Vid en sockenstämma år 1832 beslöts att vargskall skulle ske inom Stigtomta och Tuna socknar, emedan en del vargar där uppträtt.

Att vargar funnits här under denna tid exemplifierades genom att kronojägaren Erik Karlsson i Hedstugan till sockenstämman år 1834 inlämnade ett par vargöron till att brännas samt att sonen Emil Nilsson i Solö vid sockenstämman år 1839 begärde stämmans intyg på att han skjutit en varg, för att utfå Jönåkers häradsrätts fastställda premie å 10 riksdaler banko.

Ur de protokoll från sockenstämmorna, som finns tillgängliga i församlingens arkiv från år 1832, har kunnat noteras följande. Ett av de första protokollen under detta år upptager en föredragning av Kungl. Maj:ts skrivelse rörande förmaningar till sockenborna att motarbeta förtärandet till övermått av det fördärvliga och retande brännvinet samt lönnkrögeriet som då florerade. Detta var dock sannolikt behövt, och bar delvis frukt, då tvenne sockenbor till stämman år 1833 inlämnade en skriftlig förbindelse, att vid ömsesidigt vite av 20 riksd. banko under sin livstid varken suppa brännvin, konjak, arrak, punsch, rom eller andra starka viner. /
Gertie Andersson

Stigtomta NTO hundra år.

Templet 1202 Vårblomman av NTO i Stigtomta har under året firat sitt 100 årsjubileum. Men redan 1895 bildades en NTO förening "782 Stål", dock var stålet slut redan 1897 och föreningen nedlades. Den föreningen höll sina möten vid Tengbol och Sanda och hade som mest 63 medlemmar.

Den 21 oktober 1900 bildade folkskolläraren W G Ljunggren Templet 1202 Vårblomman i Stigtomta. Föreningen startade med 16 medlemmar. Den första styrelsen bestod av Olov Stagnér från Bärsta skola som var övertemplare. Sekreterare var Vilhelm Roos, järnvägen och Carl Eriksson, Vik var skattmästare medan Johan Sandén, Nyborg var tempeldeputerad. Redan den 22 oktober 1903 vid treårsfesten invigdes lokalen som ännu i dag efter om- och tillbyggnader fungerar som mötesplats för Stigtomtaborna.

Föreningen ansåg 1902 att brännvinsbränningen borde inställas med anledning av hungersnöden i Norrland. Samma år gjordes en anmälan mot tre personer som olagligen sålt

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

pilsner. Vid jultid 1906 och 1908 uppmanades handlarna i socknen att inte servera kunderna glögg. Redan 1901 fattades beslut om att bibliotek skulle anskaffas, det var omkring 500 böcker som senare överlämnades till kommunen.

Inom Templet förekom idrottsverksamhet och 1948 blev Nils Magnusson från Lildalen riksmästare i orientering, 1950 blev Hans Johansson tvåa i den tävlingen. Många Stigtomtabor har i föreningens hundraåriga historia deltagit i programverksamheter av olika slag och fått lära sig vad gott kamratskap betyder. Hembygdsföreningen gratulerar hundraåringen.

Maj 2001

Att planera för framtiden kan det vara något för dig? Hembygdsförbundet i Sörmland har tagit fram en rout handledning som heter "Framtidsplan 2025" och som kan användas som grundmaterial när den egna hembygden framtid diskuteras. För Stigtomtas del kan väl många frågor ställas. Skall vi arbeta för en ny väg utanför samhället så vi slipper den tunga trafiken genom samhället. Vill vi ha flera bostäder och i vilken form skall de i så fall byggas och var? Kan fritidsområden planeras, skall det finnas företagsbyar o.s.v o.s.v. Frågorna är många och stora. Att planera 25 år framåt i tiden, kan vi det, det är en lång tid. Se tillbaka till 1975, det är väl inte så länge sedan. Hembygdsföreningen planerar att starta en grupp, vill Du bli med hör av dig till någon i styrelsen. / *Ordf. Yngve Larsson*

Bibliotek ger oss tillgång till bra böcker.

Bibliotek är för många ett billigt och bra sätt att komma i kontakt med bra böcker. I Stigtomta har det funnits framsynta män och kvinnor som tidigt insåg värdet av att barn och ungdomar fick lära sig läsa och att de fick tillgång till böcker. Hedvig Wennerberg-Hagelström hette en kvinna som i sitt hem hade ett bokskåp med böcker att låna ut till vetgiriga barn. Hon hade under många år undervisat och uppfostrat en större mängd av ortens barn.

Den 20 maj 1860 beslöts enligt ett protokoll från sockenstämman att upprätta ett sockenbibliotek och det anslogs 200 riksdaler riksmünt, dels av skänkta medel, dels av brännvinsskattemedel.

Sedan böcker anskaffats antogs reglemente för bibliotekets användande. Till förste bibliotekarie antogs skolläraren Fabian Lundgren. Boksamlingen förvarades i ett bokskåp i sockenstugan.

Reglementet stadgar att varje medlem av Stigtomta och Nykyrka församlingar får utan avgift låna vilken bok som önskas. Den som lånade boken måste förbinda sig att om boken på något sätt skadas eller nedsmutsas betala dess fulla värde till bibliotekskassan. Dock ett mycket viktigt undantag gjordes, för lån av Dahlbergs Suecia Antiqua et hodierna betalas till bibliotekskassan 1 riksdaler riksmünt men för övrigt gällde samma ansvarspåföljd som för övriga böcker. Det ankom på bibliotekarien att pröva åt vem denna bok måtte utlånas.

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

Böcker kunde lånas och återlämnas 1:a och 3:e söndagen i varje månad efter gudstjänstens slut. En till låns bekommen bok får, hur stor den än må vara, icke behållas längre än en månad. Den som behåller sin bok utöver den tiden skall betala 5 öre till bibliotekarien för varje veckas försening. År 1866 meddelas på sockenstämma i Halla att biblioteket där hade 200 inbundna verk i olika ämnen.

Stigtomta sockenbibliotek fanns i skolan. Först i någon av skolsalarna men omkring 1950 blev vaktmästarbostaden högst upp i skolan ledig och biblioteket flyttades dit. Besvärligt med trapporna, ingen tänkte på handikapptillvänt. 1957 flyttades biblioteket till lokaler som Fritz herrekipering lämnade för flytten till stan. 1962 kom böckerna äntligen till lokaler byggda för ändamålet, i Stigtomtagården, 100 år efter att beslut om bibliotek fattats. Sen har biblioteket flyttats tillbaka till skolan och inom skolans lokaler fått flytta sig efter skolans och andra behov. Men biblioteket finns kvar, hur länge vet vi inte, men det finns de som hävdar att bokbuss är lika bra eller bättre. Tro det den som vill. / *Yngve Larsson*

December 2001

Vem minns inte skolplanschererna?

I hembygdsföreningens ägo finns det ett antal [skolplancher](#) som väcker minnen hos oss som är medelålders och äldre. De var en viktig del av utbildningen och ett uppskattat komplement till de ofta trista skolböckerna. När vi nu ser dem blir vi kanske nostalgiska och får tillbaka känslan från förr. Kanske kan vi också minnas doften av skolsalen, raspet av krita mot svarta tavlan, bänklucken som smällde.....

I dag är detta ersatt av teknisk utrustning som givetvis är pedagogiskt fulländad med rörliga bilder som i högsta grad är aktuella och anpassade för dagens elever. Men är det lika roligt och spännande att se på en video från vida världen, nu när vi på vår TV hemma får in hela världen i våra vardagsrum. Det är en verklighet som vi inte kan fly ifrån.

När skolplanscher hängdes upp i klassrummet då kunde vi elever fly till vår drömvärld, till Afrika, Australien och med fantasins hjälp förflytta oss till och uppleva både ökentorka och regnskog. Många av planschererna beskrev livet i Sverige, det svenska bondelivet i en underbar miljö. Hela familjen arbetade tillsammans med pigor och drängar på åkern och med djuren.

Stigtomtabygden

En del planscher är rent lyriska skildringar av livet på landet. Sommarvardag heter en som beskriver hur far står på en stege och byter några tegelpannor, en flicka matar katten, en annan flicka beundrar den vackra rosenhäcken och en pojke bär in ved till mor i stugan. Det är nästan så att man anar en religiös stämning med en fridfull och blomrik bild.

Några planscher från sent 1800-tal beskriver årstiderna på landet. På vinterbilden kan man se oxar som drar på en rejäl timmerstock, en hästskjuts som är på väg till kvarnen med några säckar. Barnen gör en snögubbe och kastar snöboll medan mor kommer till de vuxna karlarna med skaffning i en kopparkruka. Snöplojen står lutad mot gårdsgården och det ryker trivsamt från skorstenen. Det finns mycket att berätta om bilden, jägaren som kommer hem med en räv, om fåglarna i träden och om skridskoisen.

Stigtomtabygden

Det är lika idylliskt på vårplanschen. Far sår, drängen plöjer, barnen leker barfota vid bryggan där mor och pigan tvättar och där gammelmor klipper ett får. Gammelfar gräver trädgårdslandet och hönsen och hunden har det fint tillsammans. Samma sköna gemenskap skildras på sommar och höstplanscher, hela familjen gamla och unga tillsammans i arbete och lek.

Det är anmärkningsvärt att det tillverkades planscher ända till mitten av 1950-talet och med i stort sett samma romantiska bild av boende och arbete. På 30- och 40-talet kom det planscher som beskrev det historiska landskapet, Tundratiden, Stenåldern, Vasatiden m.m. Det sägs ju att en bild säger mer än tusen ord, och jag är säker på att dessa bilder förmedlar en kunskap som vi bär med oss hela livet. Skolplanscher av äldre datum visar livet på landet, senare kom industri och hantverk och människokroppen och dess funktion.

Vad är det i dessa bilder som får många av oss att drömma om tid som flytt. Kanske kan det förklaras med att så många har minnen och kanske också av att det är verklighet det som stod präntat på framsidan av "Läsebok för folkskolan" Lyssna till den granens susning vid vars rot ditt bo är fäst. / *Yngve Larsson*

Maj 2002

Stavning av ortsnamn.

Var har alla små d tagit vägen?

Om ortnamn i allmänhet - och om ortnamn i Stigtomta i synnerhet

Tista, Torsta, Tängsta, Harsta, Bärsta, Kälkesta, vad har de gemensamt?

Jo, alla saknar de ändelsebokstaven -d.

För en inflyttad Östgöte ser det onekligen lite rumphugget ut att stava Tängsta utan bokstaven -d på slutet.

Som om man skrivit som man talar. Fast det är egentligen just så det har gått till, berättar Leif Nilsson, namnvårdskonsulent vid Språk- och folkminnesinstitutet i Uppsala.

Eftersom skillnaden i stavningen kan härledas flera hundra år tillbaka i tiden kan man tänka sig att svear och göter hade klart skilda dialekter

som slog igenom i skriftspråket.

Upptäcker man ett sta namn stavat med d på slutet på en sörmländsk skifteskarta är det förmodligen lantmätaren som skrivit så på eget bevåg, tror Leif Nilsson.

Det kan ju ha ansetts som lite finare att stava på det ena eller andra sättet. Men allmänt sett är stavning av ortnamn framvuxen ur tradition och hävd. Någon som bevisas av att ortnamnen ger starka känslomässiga kopplingar. Precis som man inte vill få sitt eget namn felstavat, vill man inte heller ha sin adress felstavat, även om det bara rör sig om en endaste bokstav.

Det finns en historiskt ovanligt klar geografisk gräns för bruket av-sta respektive-stad.

En undersökning visar att gränsen för skrivning med respektive utan -d går mellan Götaland och Svealand även under medeltiden.

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

Hade Stigtomta legat söder om Kolmården skulle gårdsnamnen följaktligen stavats Tistad, Torstad, Tängstad, Harstad, Bärstad och Kälkestad, namnen är ju desamma oavsett stavningen.

Ändelsen stad är en allmän beteckning för ställe eller mer specifikt båtplats. Torsta är alltså Tors plats, det är inte så svårt att räkna ut. Andra platsers språkliga ursprung är svårare.

De är i flera fall förmodligen uppkallade efter personer vars namn vi inte längre använder eller ens känner till.

Leif Nilsson, som ofta tillfrågas av myndigheter i ortnamnsfrågor,

menar att ortnamnen är en del av vårt språk och ska behandlas enligt samma regler som språket i övrigt.

Ingen skrivkunnig svensk skulle väl i dag komma på tanken att stava ord om vi, vall, väster etc. med w

Följaktligen har bokstäverna w, q och z ingen plats i genuint svenska ortnamn anser Leif Nilsson i ett yttrande till Kammarrätten i Jönköping över ett fall i Ljungby kommun för några år sedan.

Det handlade om en fastighet vars ägare ville kalla den Winstad istället för Vinstad.

Leif Nilsson höll med Lantmäteriverket om att stavningen skulle vara Vinstad.

Dels för att w enligt språkreglerna inte längre ska användas i ortnamn, dels för att gården låg i Götaland där ändelsen stad skrivits med -d åtminstone sedan medeltiden.

Ett huvudskäl till de stavningsreformer som genomfördes i början

av 1900-talet var att ett och samma ord tidigare kunde stavas

på flera sätt, och detta har i hög grad även gällt ortnamnen, förklarar han.

I en serie av äldre belägg för ett visst ortnamn är fyra-fem

olika stavningar ingalunda ovanligt.

1927 års kungörelse om ortnamn kom till för att

bringa reda i det virrvarr av olika former som fanns ibland

annat officiella register och kartor, och i samband därmed utmönstrades också de så kallade gammalstavningar som förekom. / *Namnvardskonsulent Leif Nilsson på Språk- och fornminnesinstitutet i Uppsala.*

December 2002

Lucia kom med ljuset till Stigtomtas gator

Året var 1948. Stigtomtas samhälle saknade ännu gatljus, men fastighetsägarna hade bestämt sig. Innan jul skulle mörkret ha flyktat från samhällets gator.

Fastighetsägarnas styrelseordförande var vid den tiden kvarnägare Elov Andrén. Om det var han eller köpmännen eller någon annan fyndig person som kom på idén att tända ljusen till Lucia vet vi inte.

Men så blev det. 1948 hette Lucian Gertie Jansson och kom från Stigtomta. Tillsammans med tärnor och fackelbärare for hon med häst och vagn mellan affärerna. Från Berggrens (gamla

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

pizzerian vid Barbovägen) till Rogsmo vid mejeriet, där luciatåget vände för att stanna till vid Konsum för ett litet framträdande. Konsums personal hade lånat Stigtomta IF:s

högtalaranläggning för att Luciasången skulle höras bra. Inne i affären intill granen, satt förste butiksbiträdet Einar Andersson, lekte med bilar och visade upp flera leksaker. -Allt för att locka kunder att handla julklappar, minns Einar Andersson.

Gertie Jansson blev med tiden fru Andersson. Einar hävdar bestämt att det var just den kvällen då gatljusen tändes i Stigtomta som han förälskade sig i sin blivande fru.

Gertie Andersson, har sparat tidningsklipp ur både Södermanlands Nyheter och tidningen Folket från luciafirandet den 12 december 1948. I klippen kan man läsa att luciafirandet arrangerades av godtemplarlogen Templet 1202 (NTO) och att "det kunde noteras ett absolut publikrekord". Bilden, som föreställer luciatåget från året innan, har vi lånat av Gertie Andersson. / *HANNA PETERSSON*

LUCIATÅGET 1947. Från vänster Ulla-Britt Andersson, Elvy Gustavsson, Inga-Lill Liljerot, Gun-Britt Linder, Britta Gustavsson, Gertie Jansson, Marianne Berg, Kerstin Pettersson, Ingegerd Fredriksson, Ulla Källman, Dagny Johansson. *Foto: Rundqvist, Stigtomta.*

Maj 2003

Det är oro i vår bygd. De styrande i centralorten har hotat med att minska eller ta bort vårdplatser på vårt äldreboende Parkudden. I dagsläget har det stannat vid att det är intagningsstopp tills vidare. Politikerna skall grunna på frågan över sommaren och titta en gång till i portmonnän för att se om det möjligen kan ligga någon miljon som är ledig för de ombyggnader som behövs för att göra Parkudden arbetsmiljöanpassad. De här propåerna från kommunledningen har inte bara retat upp Stigtomtaborna, det har också gjort att vi förenat oss i arbete för Parkuddens fortlevnad. Ett bygderåd är en bra bit på väg att bildas med uppslutning från föreningslivet i Stigtomta och Vrena. Här är vi beredda att argumentera för att vi får åldras i Stigtomta, att arbetsplatserna finns kvar och att samhället får utvecklas. / *Yngve Larsson*

Stigtomtabygden

Stigtomta kvarn

Hembygdsföreningen har gjort ett mycket intressant studiebesök vid Stigtomta kvarn. Familjen Granath driver kvarnen som morfar Anton Andersson startade 1921. Vi fick se en modern anläggning som ersatte den gamla kvarnen och dess maskiner som brann ner till grunden 1996. En beskrivning av dagens verksamhet med rensning av spannmål och fodermalning samt försäljning av olika produkter.

Fam. Granath överlämnade till hembygdsföreningen en mängd handlingar från 1920-30 tal. för deposition. i vårt arkiv. Det kan efter studie av handlingarna konstateras att morfar Anton gjorde affärer med annat än spannmål. Vidare att kostnadsläget har förändrats radikalt på 70 år.

Bokföringen visar att en kvarndräng som hette Martin hade 28 kronor i veckan och pigan Märta 35 kronor i månaden. Varför Martin hade veckolön framgår ej, men ibland fick han 56 kronor för två veckor.

Annat som såldes via kvarnen var diverse för hushållet. I böckerna kan man se vad kyrkoherden, stinsen, fjärdingsmannen eller några bönder hade köpt. Kaffet kostade 4 kr. kilot, bittsockret (det stavas så) kostar 70 öre, strö 65 öre. Postmästaren köpte i juni 1927 3 meter kostymtyg a 25 kr. 1 meter foder för 7,50, tillbehör 7 kr. och sylön 40 kronor. Samtidigt köpte han 7 m. Klädningstyng a 7 kr. 2 par damskor a 15 kr. herrskor för 20 kr. samt ett par hängslen för 3kr. Summa 231,50 kr.

Stationssekr. köpte i samma månad 1 linoliummatta för 160 kr. 10 met. gångmatta a 3kr. dörrskrapa 5 kr. brödkavel 4 kr. biffklubba 4 kr. samt skärbräda, saltkar och mjölkar, allt för 229,50.

En lantbrukare köpte 1 dussin äkta thekoppar och lika många kaffekoppar samt kannor och brödfat och skålar för 94,50. Ack ja, varför kan det inte bli vid det gamla. / *Yngve Larsson*

Den gamla dansbanan.

I början av 1900-talet, fanns i björkhagen utmed järnvägen, mitt emot Konsum, en dansbana som var mycket populär. Det kom extratåg från Oxelösund och Nyköping med dansglada ungdomar. Orkestern stod och spelade på en planvagn, inlånad från Skillra gård. Dansbanan ägdes och drevs av Stigtomta skytteförening. Med tiden lades festplatsen ner men 1921 köptes den av 10 st. ungdomar för hundra kronor. De byggde upp den på ny plats i Rogsta hage, en plats som hembygdsföreningen har satt upp en skylt vid.

Idrottsföreningen bildades 1921 och tillsammans med eldsjälarna ordnades fester med dans. Även andra föreningar fick hyra festplatsen.

1925 flyttar festplatsen igen, nu till det som blev Stigtomta Idrottspark Där byggde idrottsföreningen ny dansbana, fotbollsplan och så småningom omklädningsrum, kaffekiosk, scen, kiosk för tombola, godis, glass och korv. Carl Eriksson, "Park-Kalle" var en av dessa eldsjälar som länge var parkföreståndare och som gjorde ett jättejobb för att ungdomarna skulle få en meningsfull fritid. Dessa fakta har inhämtats dels från en radiointervju med Calle som finns bevarad, dels från idrottsföreningens protokoll

Många kända artister och orkestrar gästade parken. För att bara nämna några, Leon Landgrens orkester med Tory Bernhards, Tjadden Hellström, Edvard Persson, Snoddas och många fler.

Stigtomtabygden

På 50-talet blev ungdomarna bilburna och sökte sig andra nöjen och 1962 invigdes den nya idrottsplatsen vid skolan och där avslutar vi berättelsen om den "gamla dansbanan". / *Gertie och Ejnar Andersson*

December 2003

Vår hembygdsförening har firat 25-årsjubileum. Tänk så mycket som har gjorts på olika sätt för att dokumentera vår bygd. En bra bit över hundra torpgrunder har markerats både i naturen och på en karta. Mycket har samlats i vårt bygdemuseum och i vårt dokumentskåp, foton och handlingar av olika slag. Många har gjort fantastiska insatser för hembygdsföreningen, Sigvard Ejermo, Erik Andersson, nej jag nämner inga fler namn men de nitton som blev medlemmar från start har ökat till 270 stycken. Det tyder på att hembygdsrörelsen i vår bygd liksom i hela vårt land är en kraft att räkna med. Det finns hur mycket som helst att forska och skriva om.

En lanthandelshistoria, Rogsmo.

Rogsmo, en affär i Stigtomta som med nära hundraåriga anor stängde dörren som livsmedelsaffär 1966.

Affärens kända historia börjar på 1870-talet, då vi vet att en handlare som hette Kallerstedt drev affären. Det var på den tiden som järnvägsbygget pågick, det var åren 1873 till 75 och man kan väl förmoda att affärerna gick lysande. Han var dalmas, född 1830 och ogift.

Han var fallen för sprit och sågs ofta på krogen vid Vallersta gästgivargård. Hans dryckesvanor bidrog säkert till att han omkring 1890 ansågs fullständigt utfattig och blev placerad som fattighjon vid Brunnsstugan. En liten stuga med öppen spis och en liten fönsterglugg, den låg vid vägen mot Ahlen men är borta nu, hembygdsföreningens skylt vittnar om var stugan har legat

En tid vandrade han omkring som rödfärgsgubbe men senare började han att tillverka små stugor av papp som han sålde Kallerstedt dog i september 1915. Hembygdsföreningen har en av hans modeller föreställande Stigtomta gamla skola i sitt förvar. Det är skolan på kyrkbacken som brann 1931. Vid en jämförelse med pappmodellen och foton på skolhuset tycks det som att han kom verkligheten mycket nära med modellen.

Efter Kallerstedt övertog C. Eriksson affären och den hade då ett mycket väl sorterat utbud av varor. Naturligtvis livsmedel men också allt som kunde behövas för lantbrukets behov, hästskor, gödning, utsäde och han köpte och sålde spannmål och mycket mera. På skylten på affären står det C. Eriksson specierier, manufaktur och spannmålsaffär. Erikssons son Allan övertog affären och drev den vidare under namnet Rogsmo.

Siste innehavaren var köpman Rune Edman som stängde livsmedelsbutiken Rogsmo 1966.

Huset och de stora magasinerna står fortfarande kvar. / *Gertie Andersson*

Det hände i Halla, Ekerstalägrät

På Ekersta udde hände stora saker i början av 1940-talet. Där byggde Norska legationen i Stockholm upp en liten stad av baracker för att hysa ett antal Norska flyktingar. Det var så hemligt att Hallaborna inte visste att de fanns där. Sverige var ju neutralt och fick inte ägna

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

sig åt att skydda flyktingar. Men när kriget vände vid Stalingrad då vågade man visa vad som pågick. Sommaren 1943 kom det fram att där utbildades "polititrupper" som övades i att spränga och sabotera. Tusen man kunde vara där samtidigt men hur lång tid varje omgång var där är det ingen som vet. Vi vet att det kom nytt folk ibland. På lägret rådde militärisk ordning och den Norska flaggan hissades och halades på militärt vis.

Efter varje omgång var slutprovet att marschera Hallbosjön runt I sina norska uniformer kom de kompani- och plutonvis med sina befäl i täten med god rättning i leden. Vi skolbarn i Halla skola tyckte att det var spännande.

I lägret byggdes det en dansbana som livligt frekventerades, "Norskgutt" eller "Norrbagge" var populära kavaljerer och ansågs charmiga i sina uniformer.

När freden kom den 7 maj 1945 då dånade sprängsalvorna över hela bygden. Då tågade alla norrmän med högt jubel till Halla kyrka där hela kyrkbacken fylldes av sång och glädje. Den 20 maj lämnade norrmännen lägret.

Svenska staten tog över lägret och den 15 juni kom de "vita bussarna" med 750 st. unga kvinnor från dödslägren i Polen. De var magra, hade utslagna tänder såg yngre ut än de var och hade judestjärna och inbrända nummer på armarna. Så småningom vandrade de ut i Enebyskogen och plockade svamp, de kände sig så fria. Under hösten 1946 avvecklades lägret helt och barackerna forslades till nya användare. / *Tage Jonsson*

Maj 2004

Vi har under det gångna året firat att vi fyllt hela 25 år. Det firade vi med stort kalas under hösten och med många glada gäster. En resumé över vad vi har gjort. visade att åtskilligt har hänt. Över hundra torpgrunder har markerats och många av dem har vi också kunnat förse med boende. Det är en grannlaga uppgift att ta reda på vem som har bott i stugan under flydda tider. Vi har deltagit i samhällsdebatten genom att svara på remisser i olika frågor från kommun och landsting. Vi har varit med när det gäller utvecklingen för vår del av Nyköpings kommun. Först och främst gäller det att bevara den samhällsservice som vi har idag. Vi vill ha en levande bygd med servicehus för oss när vi blir äldre, vi vill ha affären, biblioteket, skola och distriktssköterskemottagningen kvar som idag, det fungerar till allas vår belåtenhet. Men i dessa tider när samhällets pengar tycks vara på upphällningen gäller det för oss att kämpa tillsammans med alla goda krafter att det blir så. / *Yngve Larsson ordf.*

Historiens ensamaste människa bor inte i Stigtomta.

"Beroendet av andra människor, inte friheten från dem, är det som gör oss till människor" skriver Göran Rosenberg i boken "Plikten, profiten och konsten att vara människa".

I Stigtomta tror jag att de flesta är medvetna om detta faktum. Det finns många engagerade för det gemensamma bästa. Det märks i alla föreningar, i kyrkans arbete, i kampen för Parkudden och för en bra miljö.

Ett gott exempel är återvinningen, där sju föreningar sedan fem år tillbaka hjälps åt att hålla snyggt. Så gott som varje dag sedan maj 1999 har någon varit där, plockat papper och tagit hand om grovsopor som felaktigt ställts dit. Ibland har de svurit ilsket över dem som slarvar, men ofta imponerats av de flestas noggrannhet. Och ofta har de fått tacksamma kommentarer över hur fint vi har det i Stigtomta.

Stigtomtabygden

De som jobbat så troget med detta skitiga men roliga jobb i fem års tid är folk från Hembygdsföreningen, Centerkvinnorna, Socialdem. föreningen, PRO, SPF, Röda Korset och Aktionsgruppen Rädda Hallbosjön.

Göran Rosenberg skriver att vår tids människa är historiens ensamaste människa. Han menar att vi måste hitta en bättre balans mellan vad vi gör för att berika oss själva och vad vi måste uppoffra för andra i vår egenskap av samhällsvarelser. För ensam är inte stark. Starka är vi tillsammans. Vi måste lära oss konsten att vara människor igen, menar han. Jag tror att i vår hembygd Stigtomta finns goda förutsättningar för att vi skall utveckla den konsten.

Där finns både rötter och fötter, både tradition och förnyelse. Så vi ses - i våra föreningar och vid återvinningen. / *Gun-Britt Karlsson*

Med norska soldater från Svealand till Telemark.

Ur en minnesskrift om norska soldater från 1946. Tusentals av norrmän har gått denna väg. Och tusentals vill säkert komma efter. Vägen över gränsen från väster mot öst. Det är en kall januarinatt, jag minns det som om det var igår. Stjärnorna vinkade ner mot oss, där vi sakta tog oss genom ändlösa granskogar, över frusna bäckar och sjöar mot okända mål. Ett dussin unga norrmän besjälade av en enda tanke, att slå ett slag för landet vårt och att vara på sin post var det än må vara.

Vi hade de sista åren före kriget hört så mycket om politiska flyktingar överallt i Europa. Det måste vara en förbannelse att se sig tvungen att lämna sitt hem och sina kära bara för att man har en annan livsuppfattning än den som krävdes i det "nya Europa". Men vi skulle ju snart tillbaka. Plötsligt var vi där. På gränsen. Vi stannade upp, vi vände oss om för sista gång mot väst, lät tankarna gå till dem vi lämnat därhemma, och så tog vi det sista steget, vi var i Sverige. Sen gick det slag i slag, tullstation, Töcksfors. Avlusning och läkarundersökning. Buss till Arvika, kaffe hos lottakåren, Tåg till Karlstad vidare till Vingåker, marsch till Kjesäter. Allt detta skedde på så orimligt kort tid, vi fick inte tid till att stilla oss något för strax ropades i högtalaren: Detta gäller er som skall resa till politiförläggning, de möter strax upp vid huvudtrappan.

Inte lång tid därefter var vi soldater vid Ekersta. Lägret låg på en öppen skogsbacke omgett av små klungor av Björk, furor och några granar. Den ena sidan sträckte sig utmed gröna ängar och gula kornfält, på den andra hade vi sjön. Den allvarliga delen av programmet på Ekersta var exercis. Den består i att man går rakt fram och så plötsligt när man minst anar det skall man vända tvärt mot vänster. Om man länge förberett sig på att svänga vänster blev istället ordern att man skulle svänga till höger. Det är detta som kallas exercis.

Om denna historia och många andra kommer utställningen och jubiléet vid Ekersta att handla den 13 juni 2004.

December 2004

Det kom ett brev med hälsning från en Norsk "gumma" som hade angenäma minnen från den tiden då delar av Halla var Norskt. Hon sände ett brev med tack för den storslagna fest som hölls på Ekersta udde till minne av att det är 60 år sedan lägret bröt upp. Hennes pappa var rekryt på Ekersta och var stallmästare där. Hon minns med välbehag när hon fick sin första cykel, en grön Monark, inköpt i Bettna. Den fungerar fortfarande på sommarstället. Hon minns också när hon började skolan i Halla för Christian Falkeborn, en lärare som hon tyckte mycket om, han var, säger hon, som en kamrat för oss alla.

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

Ja, så kan barndomsminnen etsa sig kvar.

Eckerstadagen var resultatet av ett gott samarbete mellan hembygdsföreningarna runt sjön, det finns stora planer på att det samarbetet kan fortsätta med aktiviteter som rör oss alla. Vi talar om att det borde firas på något sätt att det den 8 maj 2005 är 60 år sedan det blev fred i Europa. Det är väl värt att fira.

Det finns en båt som heter Munther, som egentligen är ett vrak, men som starka krafter arbetar på att få sjösäker igen, Låt oss segla tillsammans på Yngaren. / *Yngve Larsson, ordf.*

Jenningska skolan

Jenningska skolan 2023. Foto: Sören T Eriksson.

I de handlingar som Cristian Falkeborn samlat och lämnat efter sig finns mycket som är av intresse för kommande generationer. Hembygdsföreningen har fått en stor bunt som skall förvaltas på bästa sätt. Bl. a. kan man ta del av skrivelser från Sofia Eleonora Jennings, född Rosenhane. Det är handlingar undertecknade den 14 mars 1829 där hon skriver till Stormäktigaste Aller Nådigaste Konung. Hon börjar sitt brev med, "Då jag haft olyckan att överleva min i Lifstiden älskade och aktningvärda Man,

Hofmarskalken och Commendeuren af Eders Kongl. Maj:ts Nordstjärne orden, John Jennings, så är det för mig en stor tröst att uti allt söka uppfylla hans önskningar, och, att likasom han i lifstiden använda den förmögenhet försynen mig givit till medmänniskors gagn och nytta".

Hans minne lever på den ort där vi levat så många lyckliga år tillsammans men jag önskar även att ett uppväxande släkte skall med tacksamhet nämna hans namn.

Hon konstaterar att det i Bärbo och Råby församlingar inte finns någon skola och att hennes önskan är att en sådan skall inrättas för hennes pengar.

Hon vill med Konungens nådiga tillstånd inrätta en stiftelse som skall bygga, inreda och underhålla en skola på

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

Täckhammars säteris ägor, på en plats vid allmänna vägen emellan Täckhammars grind och qvarn.

För denna skolinrättning giver jag för evärdeliga tider:

- 1 Sjalva skolhuset med byggnader
2. Tjugo tunnor spannmål, hälften råg hälften korn samt
3. Kontant Ett tusen Riksdaler Banco

Det gavs mycket detaljerade anvisningar för hur läraren skall rekryteras, gemensamt av Pastor och båda församlingarnas herrskaper och övriga innehavare. Som vi vet beviljades hennes önskan och den Jenningska skolan fungerade under många år. Hon undertecknar brevet med Underdånigaste tjenarinnan Sofia Eleonora Jennings, född Rosenhane

Gamla protokoll berättar om idrottsföreningen.

Den 12 augusti 1921 träffades ett gäng grabbar på Café Svensson och kom överens om att starta en idrottsförening i Stigtomta. Nästa möte hölls redan fyra dagar senare då styrelse valdes. Den kom att bestå av ordförande Halvar Karlsson, v. ordförande Ture Larsson, sekr. Harald Hultgren v. sekr. Bertil Hultgren och kassaförvaltare Folke Larsson.

På detta möte beslöts om en inträdesavgift 1 krona och årsavgift

1 krona, samt att ordna med en idrottsplats i Rogsta hage. De första idrottsgrenar blev längdhopp, tresteg, kulstötning och cykel Redan den 28 aug. anordnades den första cykeltävlingen, tre deltagare körde Stigtomta - Vrena - Stigtomta.

Ture Larsson vann på tiden 34,35, två Åke Anander 34,38 och trea Harald Hultgren 35,30.

På möte den 20 sept. beslutades att även fotboll skall ingå i föreningen. Första matchen spelades på Åsby gårde mot Vrena bollklubb, hemmaseger 2 - 1. Den 19 mars 1922 diskuterades byggande av dansbana i Rogsta hage. Nödigt kapital beslöts anskaffa dels på frivillig väg efter råd och lägenhet, dels lån av Folke Karlsson mot 6 % ränta.

Vid ett möte den 27 aug. uppdrogs Hr. Wallin att ordna med fotbollsplan och köpa virke till fotbollsmål samt ett dussin svarta fotbollströjor.

Till årsfesten 1924 uppmanar parkföreståndare Carl Eriksson att hålla god ordning på festen. Hr. S: Wallin önskar få ta med två kamrater på festen vilket avslogs.

De som önska bli medlemmar på det nya året får ej vara med på årsfesten. Antogs idrottsplatskommitténs förslag angående ny idrottsplats. Beslöts att utdebitera 2 kronor per man eller arbete i fem timmar för iordningsställande av idrottsplatsen.

På mötet den 29 mars 1925 beslöts att låna pengar i små poster av föreningens medlemmar till byggandet av dansbanan. För inköp av bröd till kaffeserveringen, varannan månad på Palmblads café, varannan på café Larsson.

Ja, så här skrevs protokollen på 1920 talet. / *Ejnar Andersson*

Stigtomtabygden

Maj 2005

Efter en ovanligt kall och snörik vinter har våren kommit till våra trakter igen. Många av oss har drabbats av influensa med dropp i näsan och hosta. Den tiden är förhoppningsvis över nu och vi kan njuta i fulla drag av tillvaron.

Vårt samarbete med våra grannföreningar fortsätter till allas vår glädje och nytta.

Parkuddens verksamhet är förändrad men med gemensamma tag i Stigtomtas föreningsliv lyckades vi i alla fall att rädda litet av verksamheten kvar. Det är nu upp till föreningarna att gemensamt svara för att det blir trivsamt på Parkudden. Det ställer stora krav, många måste hjälpa till. / *Yngve Larsson, ordf*

Vet Du vad en "Skalmejablåsare" gör (Tiggesta)?

Skalmeja bostaden Tiggesta.

Det har bott en sådan vid Tiggesta gård, i den fantastiskt fina parstugan som var huvudbyggnad på gården för ganska länge sedan. Då var Tiggesta militärt boställe för en skalmejablåsare. För blåsa skalmeja det gjorde man bland annat i det militära, och man kan väl förmoda att Tiggestabonden stått framför trupperna och blåst i sin skalmeja till soldaternas glädje och för att ingjuta mod inför ett fältslag. Skalmejan är ett äldre träblåsinstrument som användes förutom i det militära även till danser på logar och bryggor. När bonden vid Tiggesta trakterade sitt instrument vet jag inte men om Du som läser detta vet något så låt oss veta det. Parstugan ligger så fint uppe på berget med en brant sluttning ner till Yngaren. Utvändigt ser stugan ut som en parstuga skall göra det vill säga lång och låg med små fönster och med dörren mitt på framsidan. Nu är det kopplade fönster med små glasrutor men i originalet hade varje fönsterluft två glas. Går man in i den kan man se flera förändringar som gjorts under årens lopp för att göra den användbar för nutida bruk. Skalmejablåsaren hade säkert inte en spispanna för centralvärme installerad i svalrummet mitt i huset eller vatten i kran. VC visste han och hans familj inte vad det var.

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

Men det är väl inte fel att göra huset bekvämt att använda för oss som vant oss vid bekvämlighet. I de stora rummen finns mycket bevarat, den stora spishällen där husmor fick koka gröten i trefotsgryta bland annat.

Att göra husen användbara kan ju vara ett bra sätt att få dem bevarade för framtiden. Jag tror att parstugan vid Tiggesta kommer att stå i många år ännu och användas. Den är inte ett museum utan ett vackert användbart hus i en fin gårdsmiljö.

Stigtomta Cementvarufabrik AB

Det är egentligen den enda fabrik av betydelse som varit verksam i Stigtomta.

Fabriksbyggnaderna står fortfarande kvar men används till flera andra verksamheter. Fabriken startade någon gång på 20-talet och lades ner 1984. Där tillverkades cementrör och ringar i många dimensioner men också cementskålen för husbyggen. Trädgårdsplattor finns säkert i många trädgårdar i Stigtomta tillverkade i fabriken.

Kalle Forsman (se bilden) kom att arbeta i cementfabriken i hela sitt vuxna liv. Det var ett tungt och slitsamt arbete som tog hårt på kroppen. Redan som femåring flyttade han med sina föräldrar till Stigtomta och har sedan varit bygden trogen. Han har mycket att berätta om hur det var att arbeta i fabriken. Han började där 1938 och var kvar till 1982. När han började var timlönen 90 öre och det var något mindre än vad fabriks- och byggnadsarbetare tjänade. Fabriken:s produkter såldes vida omkring och fraktades med två egna stora lastbilar och emellanåt någon inhyrd åkare. Många av våra kommuner var kunder men även

Stockholmsområdet fick cementprodukter från Stigtomta. Kalle har varit med om hur maskinparken efter hand moderniserades men betong är fortfarande väldigt tungt. Nu lever Kalle ett välförtjänt lugnt pensionärliv i sin villa i samhället, lite värkbruten men med ett gott humör och många minnen från en tid som flytt

Hembygdsföreningens styrelse 2005

Ordf. Yngve Larsson 22 71 89, v.ord. Sören Jansson. 22 70 59 Kassör Agneta Winkler 22 79 32, Sekr. Elly Olsson 22 73 98 Ulla Löfstedt 22 74 96, Britta Berggren 912 27 Tage Jonsson 911 80, PO Pettersson 22 72 59 Denny Winkler 22 79 32 Gertie Andersson 26 94 10

December 2005

Det är roligt att arbeta inom hembygd rörelsen. Man träffar så många trevliga människor. En kväll i somras ringde telefonen hemma och när jag svarade så visade det sig att det var "Glade Arvids" pojke Lennart från Mariestad som ville prata. Du vet kanske inte vem Glade Arvid

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

var men han var en Stigtomta - profil under första halvan av 1900-talet. Han var byggnadssnickare och flera av villorna i samhället har han byggt. Han var född 1887 och varför han kallades glade säger sig väl självt. Glada och trevliga var också hans pojkar, varav Lennart en tid arbetade hos Gustav Larssons järn i Nyköping. Han har sedan många år haft eget företag i Mariestad där han nu som 80 + are lever ett hektiskt pensionärliv. Han har dessutom välvilligt delgett oss några minnen från sin ungdomstid i Stigtomta, se nästa sida. /
Yngve, ordf

Mina tankar går ofta till ungdomstiden med Stigtomta IF.

Ett fint kamratskap rådde inom Stigtomta IF:s fotbollslag. Det var nätt och jämnt att jag platsade i juniorlaget, men enligt mina lagkamrater gjorde jag det snyggaste självmålet i serien det året, och vi hade väldigt roligt tillsammans. Laget var med i en serie här i södra Sörmland med Nyköping och Oxelösund m. fl. Vi var inte bästa laget men vi klarade en plats i mitten av serien.

En riktigt stor händelse var det när vårt A-lag var med och spelade i DM under ett av 40-talsåren. Stigtomtakillarna var så pass bra att de gick till semifinal mot Eskilstunakamraterna och de hade året innan spelat i allsvenskan. Lagen möttes i Eskilstuna med den för Stigtomta hedersamma förlusten med endast 4-2. Det här gav stora rubriker i bl.a. Aftonbladet och jag minns hur stolta Stigtomtaborna var över detta resultat.

En strålande prestation av ett lag från en liten ort på landsbygden. Några spelare jag minns särskilt är Nisse Lundbom, Einar Andersson, Janne och Bosse Falkeborn, Sture Jansson, Yngve Björkrot, Basten och Klicken m. fl.

Bror Berger då ca. 40 år, skrev och peppade laget vid en nyårsfest på följande sätt, och det speglar kanske något av idén med idrott då, det skulle vara roligt.

Att fotbollslagets träning den är ganska si och så, Det är ju ganska känt av oss som brukar titta på,

Dom tror visst att det ändå går att södran tá i år

Och vi Er önskar lycka till så segern den blir vår,

Det ordnar sig alltid, om man tart som det kommer,

Man ska aldrig sörja nej spela på,

Mot serieseger ska vi gå vad det lider.

Och spelet kan börja på Annandag påsk.

Detta var Bror Bergers tankar som alla i Stigtomta får.

Många hälsningar från Lennart Andersson, son till Glade Arvid.

Stigtomtabygden

En rikspolitiker från Stigtomta

Här berättas om Erik Lundbom (1876-1954) från Stordalen:

I en skrift beskriver Tore Ivarsson några landsortspolitiker varav Erik Lundbom var en. När Stigtomta socialdemokratiska arbetarekommun bildades 1910 var Lundbom en av medlemmarna. Att ha en bonde med en egen gård bland sina medlemmar hade säkert stor betydelse för den unga socialdemokratin i Stigtomta. Många möten och sommarfester hölls vid Stordalen. Och redan från början spelade Lundbom en framträdande roll i föreningen och han var den dominerande gestalten under mer än två decennier.

Redan 1911 valdes Lundbom in i kommunalnämnden och han stannade i nämnden ända till storkommunreformen 1951. En unik kommunal insats under 40 år i kommunens främsta organ. Under kriget var han ledamot av livsmedelsnämnden. När särskild fattigvårdsstyrelse skulle väljas till följd av ny fattigvårdslag kom han att vara ledamot även av denna.

Lundbom var landstingsman från 1914 till 1946. Han tillhörde under några år förvaltningsutskottets finansavdelning och fanns med i barnmorskestyrelsen och styrelsen för Ökna lantmannaskola bland mycket annat.

1924 blev Lundbom ledamot av riksdagen som ersättare för en avgående ledamot. Denna sejour blev bara ett år och först 1931 blev han ordinarie ledamot av riksdagens andra kammare. Han kom att tillhöra jordbruksutskottet. Han höll sitt jungfrutal i riksdagen 1934 då han talade om osund jordspekulation. Under sin tid i riksdagen lämnade han 11 motioner varav flera om egnahemsverksamheten som han var väl insatt i genom att han tillhörde länets egnahemsnämnd. Han motionerade också om nykterhetsvården och om stöd till nykterhetsrörelsen.

Vid sidan av politik var Lundbom engagerad i nykterhetsrörelsen och var 1927 till 31 ordförande i Södermanlands distrikt av NTO.

Maj 2006

Det är ofta tid för jubileum inom Hembygdsrörelsen. Nu i sommar är det Södermanlands hembygdsförbund som inbjuder till att fira att det är 75 år sedan förbundet bildades. Den 31 oktober 1931 instiftades Södermanlands Hembygdsförbund i Kungssalen på Nyköpingshus. Ett förbund för hela landskapet Södermanland. Förbundets första ordförande blev Landshövding Gustav Sederholm.

En mycket diger målsättning presenterades vid starten. Att stimulera forskning, skydd och bevarande av kulturminnen samt att uppteckna sörmländska folkminnen av olika slag. Förbundet vill verka för att "ungdomen i sitt nöjesliv lär sig se vad hembygden har av livsdugligt gammalt och kritiskt granska det nya som bjuds". Men det poängterades att det är angeläget att ta största möjliga hänsyn till bygdens egenart och dess traditioner.

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

Förbundets jubileum firas i Malmköping den 27 maj i samband med Gammaldags marknad, det blir säkert många besökare. / *Yngve Larsson*

Högtidlighet i anledning av den nya arfs-lagen 1845.

Stigtomta kyrka före 1904

En imponerande högtidlighet ägde rum i Stigtomta kyrka söndagen den 14 september med anledning av den nya arfs-lagens promulgation. Efter avslutad högmässogudstjänst där kyrkoherden i Västra Vingåker, hr. J P Wålin predikade avsångs av åtskilliga amatörer en kantat där solopartierna och duetten framfördes av de berömda sångarna, herrar Strandberg och Wallin. Kantatens första strof lyder:

Gläd Dig, o Svea, Med festliga kransar, Bjud Dina ättlingar pryda sitt hår, avslutningen av kantaten var inte mindre mäktig Lefve Oscar, Lefve Sverige, Lefve hela Skandiens bygd, Folk och Konung riket värje, Under gode Gudars skygd. Sedan sången tystnat höll församlingens Kyrkoherde, Prosten Josua Detloff Wullf ett för tillfället lämpligt tal och till slut sjöngs Folksången. En otalig folkmassa hade infunnit sig. Kyrkan, nyligen reparerad och ommålad hade på lördagen blivit av socknens fruntimmer av alla klasser blivit smakfullt smyckad med blommor och eklöfsgirlander, och ovanför huvudporten var anbringat ett stort O av guld på blå grund med kunglig krona över.

Nymålningen inuti kyrkan tog sig ganska bra ut, bänkdörrarna liksom läktarnas framsidor voro svartmålade och förgyllda och bröto behagligt av mot den vita insidan av bänkarna och väggarna.

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

Ett sextiotial av gästerna samlades i en för ändamålet lämplig lokal för middagsmåltid varvid Hans Maj ts skål i underdanighet föreslogs av herr Öfer-Jägmästaren Strandberg

Anledningen till festiviteten berättas hava varit att nya arfs-lagen skulle kungöras i alla Svenska kyrkor den 14 sept. och vara gällande från samma dag. Det föllo några fruntimmer in att pryda kyrkan med blommor och löfverk denna dag, därav högtiden enl. ovan. / *Saxat ur Södermanlands & Nerikes Nyheter från 1845.*

Minnen från Bengt Frisö, Vrena. (T-Ford och skolgång mm).

Bengt som är född 1919 bodde med sina föräldrar och fyra syskon vid Ekö i Vrena. Pappan hette Johan Edvin Johansson och bodde granne med brodern Hjalmar. Tillsammans hade bröderna ett byggnadsföretag, de räknade på olika byggen runt om i trakten och de fick bland annat förtroendet att nybygga Mjältnäs skola. Det bygget började 1928 och avslutades 1929. Mjältnäs skola kom att ersätta skolan vid Hormesta som lades ned i samband med att Mjältnäs skola var färdig.

Bengt minns från den här tiden att byggföretaget hade en T-ford som på vardagarna var utrustat med ett lastflak och som sen när det blev helg kunde lyftas av och ersättas med bekväma säten för söndagsutflykter med familjen. Det var inte så många familjer som kunde ståta med sådan lyx.

Den bilen fick enligt Bengt göra nytta på annat sätt också. Man hissade upp bilen på en ställning och lät bakhjulen snurra mot stora hjul på en axel med en remskiva som gav kraft och rotation till en kapsåg till exempel. Hastigheten på sågen kunde regleras med att man lät bilen gå på hel eller halvfartsväxel, och man kunde också ge mer eller mindre med gas. En genialisk idé men om den skulle klara arbetsmiljökraven idag är väl knappast troligt.

Mjältnäs skola 1951

En fungerande skola blev det i alla fall och Bengt minns att han som 10-åring var med och bar in virke och kröp och spikade trossbotten i stora skolsalen. Det var det enda tillfället när Bengt gick i Mjältnäs skola, eftersom han bodde i Vrena så var det Vrena skola som gällde för hans del. Mjältnäs skola var förbehållen barnen i Nykyrka socken och den användes som skola till slutet av 60-talet.

I samband med centralisering av skolväsendet i kommunerna gick Mjältnäs skola samma öde till mötes som så många andra landsortsskolor, de såldes till privatpersoner och barnen bussas långa sträckor till centralskolan. / *Dessa tankar har Bengt delgett Sören Jansson i mars 2006.*

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

December 2006

Tre unga män drunknade i Yngaren.

Jag sitter och plockar och läser bland tidningsklipp och hittar en notis om en händelse som inträffade midsommarhelgen 1878. En tragisk drunkningsolycka då tre unga bröder omkom. Den som berättat om händelsen för tidningen 100 år senare (1978) var den kände Stigtomtabon Carl Andersson i Vallersta. Hans mor, Augusta Karlsson, var gift med en av bröderna och hon arbetade vid Ekeby i Halla som mjölkskummerska hos kapten Tisell som då ägde Ekeby.

Det var efter midsommarfesten på Ekeby som fyra bröder satte sig i en båt för att ro hem till Björkvik. Carls mamma såg sin make och hans bröder lämna land och ro ut men också hur båten kantrade och alla föll i vattnet, hon rodde ut för rädda dem men fann endast yngste brodern, de andra hade gått till botten. De tre unga männen begravdes på Halla kyrkogård i en gemensam grav med en gravsten, men det finns inget kvar av detta. Ingen av de anhöriga blev underrättade om att graven utplånades någon gång på 1940-talet. Carls mamma gifte senare om sig med Carl Gustav Andersson som också arbetade på Ekeby. De arbetade kvar på Ekeby till 1882 då de övertog arrendet från Augustas föräldrar vid Tallsätter, ett dagsverkstorp vid Ekeby.

En mjölkskummerska hade till uppgift att separera grädden från mjölken, grädden transporterades till Danbyholms mejeri i Björkvik för att bli smör. Ost tillverkades vid Ekeby och det var ett arbete som Augusta deltog i.

Efter nio slitsamma år vid Tallsätter flyttade makarna till Stora Vallmyra i Bärbo som de brukade till 1913 då de flyttade till Haga i Stigtomta samhälle.

Carl Andersson Vallersta, yngste son till Augusta och Carl Gustav var en duktig och aktad lantbrukare och förtroendemän i Stigtomta socken /kommun. *Utdrag ur tidningsartikel i Söd. Nyheter 1978.*

Primadonnan "Elvira Madigans" skrin,

Det har vi i Stigtomtaortens hembygdsförening.

Jo det är säkert. På ett möte överlämnade Astrid Jansson ett träskrin som tillhört cirkusartisten Edvardina Robertina Matilda Hansson, för oss Stigtomtabon i den äldre generationen mera känd som fröken Pingel. Hon uppträdde som lindanserska, ormmänniska och luftakrobat hos sin stilige far, direktören för Cirkus Pingel som for land och rike runt med sina uppträdanden. Ja, far var en stilig karl säger Edvardina i en intervju inför 80-årsdagen 1960. Han uppträdde alltid i en grann röd väst och ett par stora ridstövlar. Charm hade han i massor och han visste

Stigtomtabygden

precis hur publiken skulle tas. Edvardinas fosterbröder Knut och Fritz lärde henne konster i trapetsen och hon uppträdde med sina konster i cirkustaket. Det gällde att alltid träna för att

behålla spänst och smidighet. En ormmänniska får ju inte ha någon övervikt att tala om men gärna smidiga muskler. Edvardina gjorde sitt första framträdande som fjortonåring och då som lindanserska. Edvardina var född den 16 oktober 1880 Hon fick också stå för kosthållet och det var inte alltid så lätt att få slantarna att räcka till. 75 öre för sittplats och 50 öre för ståplats kostade inträdet till cirkusen. Hade vi fullsatt blev det festmåltid dagen därpå, kom det inget folk då fick man dra åt svängremmen ett eller annat hål säger Edvardina.

Fröken Pingel bodde på ålderdomshemmet Parkudden på sina äldre dagar men också i en stuga vid Skillra. Och det var i den stugan som skrinet togs tillvara av Astrid. I skrinet finns en del handlingar som kvitton på betalda skatter och avgifter av olika slag. Man kan förstå att det rörde sig inte om

några stora gager ens för primadonnan på cirkusen.

Vi är glada för att skrinet med inskriften Pingel på locket finns hos oss i hembygdsföreningen.

Maj 2007

Den 14 april var en solig och varm lördag. På förmiddagen mötte jag på gårdsplanen den lilla sädesärlan. Sin vana trogen kom hon just den här dagen i april sedan många år. Hon, eller var det han, vippade på sin långa stjärt precis som ville den säga, hej, här är jag som vanligt. En stund senare stod två stycken på nockpannan och tittade ner på mig som ville de säga, vi tänker bo här, och det får de så gärna, de är välkomna.

Känner Du hembygden - Älskar Du den

Älskar Du hembygden Vårdar Du den

Yngve ordförande.

Det var en gång en skeppare

som trafikerade Yngaren och Hallbosjön under åren 1910 1918 med båten Munter. Han hette Lars Sundberg, en stor och kraftig karl med ett yvigt svart skägg, precis så som man förväntar sig att en skeppare skall se ut. Sundberg som var född 1863 i Degerfors var gift med Britta-Lisa från Helgum i Västernorrlands län.

Stigtomtabygden

Sundberg var skeppare och verkmästare i Dalsland tills han 1910 köpte ångaren Munter och fraktade den med tåg till Vrena där Sundberg då bodde med sin familj i fastigheten Elinhill.

S/S Munter, Södermanland. Fo 141920. Rollofs samling

Att Sundberg hade andra intressen än båtar är kanske inte så kända. Han hade enligt uppgift en stark och fyllig basröst som han lät höra vid olika framträdanden kanske också på båtferderna med Munter till Björkvik. Han hade samlat en grupp ungdomar kring sig som han undervisade som söndagsskollärare. Han var körledare för en grupp som han övade i att sjunga i stämmor och

han skaffade hem gitarrer till dem som han lärde dem att hantera och som de fick köpa till ett billigt pris. Sundberg själv spelade cittra men troligen också något annat instrument. I repertoaren ingick åtskilliga av den då så populära evangelisten J: A: Hultmans solskenssånger t. ex. "Skall det bli några stjärnor i kronan jag får".

1918 lämnar den färgstarke skepparen Vrena och kaptensbostaden Sjöbo och flyttar till Helgum. Det finns inga noteringar om att Sundberg hade tagit någon båt med sig men han sysslade säkert med någon form av insjötrafik på sin nygamla hemort. Men tiderna förändras och konkurrensen från andra transportmedel blir alltmer kännbar så skeppar Sundberg går iland för gott.

Kan vi hitta någon färgstark skeppare till Munter när den nu förbereds och utrustas för nya färder på Yngaren och Hallbosjön? Den 6 mars 1948 jordfästes Lars Sundberg på Nykyrka kyrkogård. Det finns säkert många som har egna minnen av en färgstark person som var skeppare på ångaren Munter. / *Yngve Larsson.*

Handelsträdgårdar i Stigtomta

fanns det gott om en gång i tiden i Stigtomta. Ella Eriksson på Kavlinge som tillsammans med sin make Lennart startade upp sin trädgård 1945. Då kunde man räkna till 13 stycken trädgårdar som drevs i Stigtomta samhälle och dess omedelbara närhet. Lennart och Ella hade köpt småbruket Kavlinge och började bygga upp sin trädgård och bygga växthus. Växthusen var för blommor medan grönsaker odlades på friland. Det mesta av det som odlades såldes på torget i Nyköping på onsdagar och lördagar. Ella minns hur det var att komma till torget och bevaka att de fick så bra plats som möjligt att sälja från. Från början var det djungelns lag som gällde om platserna men senare fick de sina fasta platser som kostade hundra kronor om året i hyra till Nyköpings kommun. När Ella och Lennart hade som mest fart på torghandeln var de fem stycken som expederade kunderna. Att "torga" slutade Ella och Lennart med i början av 1980 men att odla sina land och i växthusen fortsatte de med länge efter det.

Stigtomtabygden

Kavlinge handelsträdgård

En stor arbetsuppgift var det att binda kransar och girlanger. Ett år band Ella och Lennart sju och en halv kilometer tallrisgiring som Eskilstuna kommun hade att smycka sin stad med inför julen. Det var mycket arbete med att samla tallris till den från hyggen i skogen. När de ändå var i skogen så plockade de mossor som kunde användas i kransar och blomstergrupper inför julen. Det är många julgrupper som i arbetsrummet vid Kavlinge tillverkats för att sedan glädja kunder i Stigtomta och Nyköping med omnejd. Ella minns att de blev uppmanade att komma till Nävekvärn och det blev många kundkontakter genom de besöken.

Ella minns hur hon hade förmågan att plocka blåbär så att de var rena och fina utan att hon behövde rensa dem efteråt. Hon minns också att hon sålde blåbär i små burkar som ensamma tanter tyckte räckte till deras behov. Bär- och svampplockning hörde också till Ellas arbetsuppgifter. Men att odla grönsaker utan att använda gifter och att hålla rent från ogräs utan växtgift det tycker Ella är viktigt Solvarma tomater direkt från plantan, det är en riktig njutning som ger lön för odlarmöda. / *Yngve Larsson.*

December 2007

På sista sidan kan Du läsa en avskrift från dokument av Gunnar Anell 1930 i Sörmlands Museums arkiv Nyköping.

Gullringsbro, det är inte så mycket till bro i dagens läge, mest en vägkulvert men det var säkert annat när sjön gick ända fram till kyrkan. Bron går under väg 52 omedelbart öster om Stigtomta kyrka. Den bron är ett välkänt begrepp för gamla Stigtomtabor men det är kanske inte så många som vet varför den heter som den gör, men nu vet vi. Det är en del av vårt kulturarv som det är vår skyldighet att bevara.

En annan form av kulturarv kom jag att tänka på när jag besökte min morfar och mormors grav på Tunabergs kyrkogård

På gravhällen står det odlaren Karl Johan Karlsson, född 1872. Han arrenderade en liten gård av "bolaget". Jag minns med vilken stolthet morfar berättade om hur han berikat gården,

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

genom att bryta sten och gräva diken. Hur mossen genom hans idoga arbete gav goda skördar. Hans livsverk. Idag växer granplanteringen grant där. / *Yngve Larsson.*

Hemsyster Greta

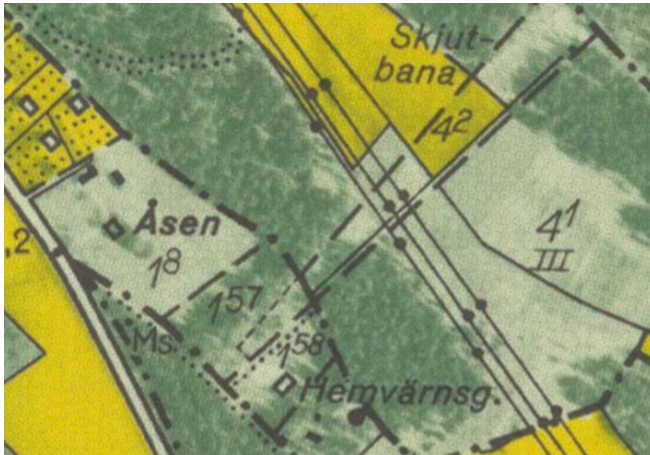
Det var en gång en gräbba i Skåne, i trakten av Linderöåsen, som var duktig att läsa redan innan hon började skolan. Hon läste med stort intresse Selma Lagerlöfs berättelse om Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige. I den boken fann hon den plats som hon redan då bestämde sig för att där ville hon bo och verka, i Södermanland, den sköna lustgården. Flickan hette Greta Andersson och hon fick efter studier arbete som hemsyster i Stigtomta. Det var 1955 som Greta började sin långa yrkeskarriär här med att hjälpa till i de familjer som av en eller annan anledning behövde hjälp. Det kunde vara i en familj där husmodern var sjuk hemma eller på sjukhuset. Det kunde vara så att mamman i en familj for till BB för att hämta hem en ny familjemedlem. Då behövdes Gretas hjälpande hand med hemmavarande barn och make. Hon for runt i socknen med cykel eller senare med moped och ibland kunde hon få stanna kvar några dagar och nätter för att det skulle fungera. Greta berättar om den enorma standardförbättring som skett med våra bostäder sedan 50-talet. Hon fick ofta arbeta i barnrika familjer som bodde i små lägenheter utan några bekvämligheter. Arbetarbostäder på herrgårdarna och bostäderna på de små gårdarna och torpen var oftast av samma låga standard. Greta hade växt upp med den ganska enkla standarden så för henne var det självklart att jobba på det viset. Hon fick göra det mesta av uppgifterna i hemmet till och med att mata hönsen och grisen. Däremot behövde hon inte vara i ladugården och mjölka, det ingick inte i hennes arbetsuppgifter. Nu har Greta sin pension och det mesta av hennes tid går åt till att läsa, sköta hemmet och att pyssla om sin trogna vän och promenadkompis Dante, och att han betyder väldigt mycket för Greta fick jag klart för sig när vi träffades. Greta arbetar frenetiskt för att stoppa smällandet med fyrverkerier vid olika tillfällen för hennes Dante är livrädd för smällar.

Greta har ägnat hela sitt yrkesliv till att hjälpa behövande här i Stigtomta som hemsyster och hon har trivts väldigt bra här. / *Greta berättade för Yngve Larsson.*

Att skjuta skarpt

har vi i Stigtomta inte varit främmande för. Det har under olika perioder funnits föreningar med skytte på programmet. Den 23 december 1863 bildades Stigtomta skarpskytteför. på initiativ av Friherre Marks von Wurtenberg på Helgesta som blev föreningens första ordf. och kompanichef. Han basade för en styrka om 45 man. Men redan 1866 ville Stigtomtaföreningen bli filial till Nyköpingsföreningen. Så skedde och den 15 juli det året marscherade Nyköpingskyttarna till Stigtomta kyrka där de togs emot av Stigtomtaskyttar som skyldrade gevär på kyrkvallen. Efter förbrödring övervar de gudstjänsten i kyrkan som hölls av kontraktsprost S.J. Böös. Efter gudstjänsten marsch till Stordalen där J.E. Lundbom bjöd på middag. Och efter den 2 timmar med exercis innan de klockan 5 på eftermiddagen företog återmarsch till Nyköping. 1871 upphörde föreningen på grund av bristande intresse.

Stigtomtabygden

Nämndeman C.B. Trygg var drivande i Stigtomta-Nykyrka skytteförening som bildades 1901. Den arrangerade stora sommarfester i björkhagen invid järnvägsstationen för att få ekonomi på verksamheten men intresset svalnade och föreningen lades ner 1906. Skyttet var ej helt bortglömt, men inte förrän 1917 återupptogs verksamheten under Otto Bergers ledning. I den föreningen var korpral Axel Malm Åsbystugan intresserad skytt och materialförvaltare

Ett föredrag av professor S. von Ekerman, Ripsa den 8 febr. 1940 inspirerade ett antal herrar att starta Stigtomta frivilliga Skytteförening. Styrelsen bestod av Olle Olai, ordf. samt Sture Nordblom, H Hjort och E Agrell. Invid Stigtomta idrottspark anlades en skjutbana till en kostnad av 13000 tusen kronor förutom eget arbete. Intresset var stort kan man läsa i protokoll och 1947 avlossades 16 082 skott på skjutbanan.

Hemvärnsbaracken

En hemvärnsbarack uppfördes på området till gagn för såväl skyttar som hemvärnsmän. Men även denna förening måste läggas ner på grund av bristande intresse. / *Saxat ur anteckningar i hembygdsföreningens arkiv.*

Gullringsbro, Stigtomta. Gammal stavning: Gurlingsbro.

Om denna bro berättas en sägen, vars närmare detaljer fallit min meddelare, Johan Karlsson i Solhaga ur minnet, men som i huvudsak hade följande lydelse:

I dessa trakter bodde en omätligt rik fru, som var mycket stolt och högmodig över sina skatter. Prästen i socknen kom och förmanade henne och bad henne bära sin lycka med större

Stigtomtabygden

ödmjukhet; hon borde betänka att hennes skatter voro förgängliga. Men hon svarade stolt: förr kan jag få tillbaka denna ring än mina skatter kunna tryta, varvid hon kastade en präktig guldring i den å de just passerade. Samma dag kom en fiskare upp till herrgården med en stor gädda. När man rensade den fann man i dess inälvor samma ring som frun på morgonen kastat i ån. Från denna dag började olyckorna hopas kring den rika frun och hon slutade sina dagar som utfattig. Den bro, från vilken hon kastat sin ring kallas ännu för Gullringsbro. / *Gunnar Anell 1930 i Sörmlands Museums arkiv Nyköping.*

Maj 2008

Tänk Er att i höst är det trettio år sen vår hembygdsförening bildades. Det hade varit på gång länge och en del material fanns samlat som en liten början till ett bygdemuseum och i november 1978 blev det av. Kantor Bror Pettersson hade skrivit ner en del av vår bygds historia som han förvarade i kyrkskolans arkiv och det var inte så bra för när skolan brann ner till grunden 1969, ja då brann också hans skrivelser, så av dessa finns ingenting kvar. Han hade bl. a. arbetat med att dokumentera vad som finns av fornlämningar i våra bygder och det är åtskilliga sådana, gravar, domarringar som han forskat om. Vi bor och verkar i en gammal kulturbygd. I vårt lilla museum finns ett stort antal "saker" som hembygdskämpe Erik Andersson samlat och skänkt till oss i hembygdsföreningen, Det är bruksföremål som använts i våra bygder och som är en källa till kunskap om gamla tider för till exempel skolelever som besöker oss. Vi vill gärna se mera av ER, välkomna alla att besöka oss i Klockarbol, hembygdsföreningens hem i Stigtomta. / *Yngve ordförande*

Lilly Strähle

En av Stigtomtaortens Hembygdsförenings veteraner har nyss fyllt 90 år. Hon berättar klart och bestämt om sitt liv. Lilly kom som mycket liten till fosterhem hos en trevlig trädgårdsmästarfamilj i Bränn-Ekeby. Där blev hon som barn i huset och gick sina första fyra år i Lövhagens folkskola. När Lilly var 10 år hade hennes föräldrar funnit varandra igen och gifte sig. Hennes pappa var vattenrallare och han var med på kraftverksbyggen och broar i både i Norrland och övriga Sverige och familjen hade bara att följa med när han kom till ett nytt arbete. Det blev många nya skolor för Lilly men det var också några av hennes kamrater som liksom hon flyttade runt. I likhet med sin far hade Lilly sympatier med syndikalisterna, när de stod för samarbete och vänskap, och hon arbetade för dem när hon fått arbete på Elektrolux i Motala. 1939-40 kom hon som gift och mamma till Stockholm och där fick hon kontakt med RFSU och Elsie Ottesen Jenssen med ett arbete i den organisationen några år tills hon fick rådet att börja studera på Stockholms Tekniska Institut och tog examen som Kemiingenjör. Det gav henne ett arbete på oljebolaget Gulf där hon sen arbetade till sin pensionering. Lilly hade i Stockholm kontakt med Hejmdalsgillet och där fanns spelmannen Tage Fredriksson. Lilly fick lära sig att dansa, bättre gammaldans men så småningom även gillesdanser. Det var kunskaper som hon förmedlade vidare till oss här i Stigtomta. Hembygdsföreningen anordnade lekstuga med gillesdanser där engelska från Stigtomta alltid stod på programmet med Lilly som lekledare och Tage som musikanter. Hejmdalsgillet var här några år och det gav intresse för ett eget folkdanslag tillsammans med Tuna hembygdsförening. Dessvärre har intresset svalnat så att det numera inte går att få ihop ett folkdanslag. Lillys förmåga att uttrycka sig i skrift gjorde att hon blev vår sekreterare i föreningen under många år. Nu vill Lilly och hennes Tage som drabbats av sjukdom gärna komma till ett seniorboende där de kan leva tillsammans och det unnar vi dem gärna. Lilly berättade / *Yngve skrev*

[Till innehållsförteckningen](#)

Stigtomtabygden

Tattarstan, vad är det.

Jo det är ett område med fastigheter med fastighetsbeteckning Åsby eller Åsbytorp och ligger söder om järnvägen. Det är enligt gamla noteringar tolv före detta dagsverkstorp till Åsby som avses. Vid sekelskiftet 18-1900 ägdes Åsby av en stiftelse eller av greve Sparre. Under Sparres tid arbetade ett flertal tattare vid Åsby och bodde i torpen. Dessa fick sedan köpa sina stugor för en låg penning för sin livstid. Därav kom hela området att kallas för tattarstan. Jag får allt som ofta frågan varför området kallas så och det är ett gammalt uttryck man kan läsa om i hembygdsföreningens arkiv. Sanningshalten kan jag ej garantera. / Yngve.

Notering 2024, det var inte alla fastigheter som tillhörde Åsby. /Mikael Wingren

Vera Strömquist distriktssköterska

Åsby och dess torp har även figurerat i annat sammanhang. Vid Adamsdal bodde rättsaren vid Åsby. Det torpet skänkte greve Sparre till församlingssystemfonden som några förutseende kvinnor hade startat i början av år 1900 med grevinnan Sparre som initiativtagare. Syftet med fonden var att skapa resurser för att förbättra sjukvården i Stigtomta. Genom syföreningsarbete och med försäljning av alster lyckades de tillsammans med många andra kvinnor att skapa tillräckligt med pengar för att 1920 kunna anställa den första församlingssystem som var Vera Strömquist. Syster Vera utbildade sig till distriktssköterska och hon hade sin bostad och mottagning i en liten lägenhet i Marieberg eller Port Artur som fastigheten också kallas. Syster Vera fick ett tragiskt slut, hon var på sjukbesök hos en gulsotesjuk patient och blev smittad av en farlig bacill. Hon avled den 1 jan. 1933 på Nyköpings lasarett.

Församlingssystemfonden växte hela tiden och 1939 var den värd 128 000 kronor. Försvarsobligationer köptes för hela beloppet och när Stigtomtagården byggdes 1961 fanns bara 78 000 kr. kvar resten hade bara försvunnit genom nedskrivning av obligationernas värde. / Även detta ur arkivet/ Yngve Larsson

December 2008

Liten historik

Stigtomtaortens Hembygdsförening bildades den 29 november 1978 vid ett möte i Stigtomtagården. Då anslöt sig 19 engagerade personer och redan vid årsmötet ett halvår senare var man 57 stycken. Sigvard Ejermo var föreningens första ordförande och övriga ledamöter var Erik Andersson, Bernt Andersson, Anna- Stina Myrulf och Christian Falkeborn. 1981 fattade Yngve Larsson ordförandeklubban. Det beslöts att årligen fira hembygdens dag och att göra utflykter till traktens fornlämningar. Man startade också studiecirkel om torp och torpgrunder, något som gav idé till en torpkommitté som till dags dato satt upp 139 skyltar vid torpgrunder och andra minnesvärda platser. Gökotta började man fira något av de första åren och fortfarande samlas man en vacker vårmorgon och lyssnar till fågelsång och dricker kaffe. En bussresa till någon intressant plats anordnades på sommaren under många år. 1980 i augusti började föreningen anordna en dansafton i NTO-lokalen det blev en tradition som höll i sig några år. En dansgrupp bildades 1984. Den var verksam i 22 år och förnöjde invånarna i traktens äldreboenden bl. a. Under många år hade föreningen en julfest i slutet av januari. Från 1981 har föreningen haft tillgång till Klockarbol där lokaler för

Stigtomtabygden

sammankomster finns och där gavs också plats för de många gamla föremål som medlemmar skänkt. För skötseln av Klokarbol svarar vårt uppskattade värdpar Ulla och Lennart Lövstedt. / *Sammanställt av Elly Olsson*

Gösta Engström berättar om Bärsta skola mm

Gösta Engström har från 4 års ålder bott i Stigtomta och har många minnen att berätta. Han har bott vid Valinge, Goglunda, Enstugan, Bärsta och Århammars skola samt många år i Stigtomta samhälle. Göstas far köpte en stuga, Rosenlund, som låg 75 m ut på gårdet mitt emot infarten till Harsta. I stugan hade bott en man, Gustavsson, kallad Kusken. Denne gick klädd i benlindor, skinnkläder och chaufförmössa. Han körde hästdroska och hästarna var stallade vid Rogstorp. En skylt sattes upp vid vägen för att visa var stugan låg. Skylten är nu borta. Timret från Rosenlund använde Göstas far till att bygga till Enstugan, vilken fortfarande finns kvar på vägen ner till Bärstabadet. Det var vanligt att man tog tillvara virke från ett hus och byggde om ett annat.

Bärsta skola 1929, klass 1 och 2

Gösta gick i skolan vid Bärsta från småskolan till fortsättningsskolan och konfirmationen 1934 1935. Lärare var fröken Möller och fröken Bratt samt magister Sundelin i fortsättningsskolan. Vid konfirmationen var de 44 st. Hösten 1934 läste de för Kyrkoherde Gondrét. Denne läste med flickor och pojkar var för sig. Våren 35 kom en vikarie och de läste då tillsammans. Gösta hade jobb som stalldräng, byggnadsarbetare och även chaufför vid Stigtomta Åkeri hos Hjalmar Eriksson. Denne hade en bil för grovkörslor och en för långtrad. I Stigtomta fanns två bröder Hagberg, Gustav och Klas, vilka hade var sin firma för brunngrävning. Gösta lastade på stubbrytare och andra grävverktyg och 3 gubbar i hytten i knä på varandra och så bar det av någonstans i Sörmland där det skulle grävas för brunn. Allt lämpades av och några dagar senare var avtalat om hämtning. Då hade han med sig ett lass

Stigtomtabygden

grus. "Stämpan" togs bort och brunnen var på plats. Maskiner och gubbar vände så hemåt igen. Nämnas kan att Roland Hagberg i slutet av 40-talet hade en lastbil, kallad "Sagoprinsen", av märket Ford. Måntro hur den såg ut? Till Konsum körde Gösta varor från Konsums storlager i Norrköping till Stigtomta, Vrena och Bettna Konsum-butiker. Att ta sig runt med släpkärra och backa in bakom Stigtomtabutiken var inte det lättaste. Nu är butikerna ett minne blott. Gösta fick sedan tjänsten som skolvaktmästare och busschaufför i 15 år och lärde på så vis känna de flesta barn i trakten. Därefter var Gösta vaktmästare på Parkudden, Klockarbol och gamla Pensionärshemmet i 7 år. Mer finns att läsa i pärmen från Hallavägsvandringen i somras. / *Eva Sandström*

Maj 2009

På årsmötet valdes det ny redaktionskommitté för Stigtomtabygden. Yngve Larsson har stått för hembygdsföreningens verksamhet och tillsammans med Gertie och Einar Andersson har han sammanställt vår lilla skrift som kommit ut 2 gånger om året sedan omkring 1990. Efter en titt på vad de skrivit om, får man tanken att allt redan är avhandlat. Så kom med nya idéer. Skriv om vad du upplevt under ditt liv, eller kanske om dina förfäders liv och verksamhet och hur det var under den tid de levde. Eller skrönor du hört. Låt oss läsa och delge våra läsare.

Vi har den här gången fått låna en bandinspelning av en intervju med Karl Eriksson, född 1899 död 1984. "Kalle Park" var en känd Stigtomtaprofil med ett mycket stort engagemang för ungdomsverksamhet och nykterhetsrörelse. Han lärde också många Stigtomtaungdomar en bra kamratanda. De fick en inblick i föreningsliv och föreningsteknik och som han säger "sköta klubban". Under många år var han vaktmästare i NTO-lokalen, skötte uthyrning av lokalen och höll i biografverksamheten där. / *Margaretha Granat och Elly Olsson.*

Dans i Parken

Kalle bodde med sina föräldrar vid Vik och sedan flyttade de till Stigtomta där fadern fick arbete vid Prästgården. Han minns att han var med och motade oxar när de drog tröskverksvandringen. Sen flyttade de tillbaka till Vik då gick han skola vid Valinge i 52 år. När de åter flyttade till Stigtomta samhälle gick han i skolan som låg på kyrkbacken i Stigtomta. Det fanns inte vatten där så pojkarna fick bära vatten från källan vid Prästgården. Där var fint vatten och de som bodde i samhället hämtade också vatten därifrån.

Kalle minns också när den skolan brann ner. Det låg en stor vedtrave mellan skolan och uthuset, på den sprutade de vatten, med en brandspruta som sågverksarbetarna från Vrena kom med, skolan var utan räddning, men vedtraven och därmed uthuset klarade sig och även Gästgivargården som var hotad om branden spridit sig.

I början av 1900-talet hade Stigtomta Skytteförening två dansbanor i björkhagen mitt emot nuvarande Halla Bil- o Plåt och Stigtomta Slakteri. Emellan dem stod en vagn som dragits dit med oxar och där satt musiken och spelade. En orkester som hette Viljan och var från Oxelösund var ofta anlita. Det kom ungdomar med extratåg från Oxelösund och med hästskjutsar från Björkvik för att dansa och roa sig. Det blev med tiden alltför livligt, markägaren sade ifrån och skytteföreningen fick inte fortsätta med danserna. Dansbanorna lades då upp under tak. Då köpte Kalle och nio kamrater dansbanan för 100 kronor. Dansbanan byggdes upp vid Rogsta hage och i tre års tid ordnades danser där. Efteråt såldes banan vidare för 100 kronor.

Stigtomtabygden

Under ungdomsåren arbetade han lite var stans där det fanns jobb. På fritiden ägnade han sig mycket åt ungdomsarbete inom nykterhetsrörelsen. Juniorena i NTO hade en livlig verksamhet de fick lära sig kamratskap och föreningsteknik. Han säger att många har i vuxen ålder talat om så roligt de hade och så mycket de lärde sig om föreningsliv och gott kamratskap. De hade bland annat folklekar på programmet. Kalle hade ett hundratal upptecknade och han hade dem i huvudet och tog inte samma danslek mer än tre gånger. Det fanns inte så många föreningar för ungdomarna på den tiden. Ofta samlades många ungdomar utanför lokalen och störde verksamheten.

Kalle var en av dem som var med när Stigtomta idrottsförening bildades. Den första idrottsplatsen i Stigtomta var i Rogsta hage. Kalle var ledare för fotbollslaget, han var ingen idrottsman själv men tyckte om att leda ungdomar. Den första idrottsplatsen i Stigtomta var i Rogsta hage, bakom den rad med villor som ligger vid vägen mot Vrena.

I idrottsparken byggdes sen en dansbana, omklädningsrum och även duschrum, vilket var ovanligt på den tiden. Man grävde brunn och folk som bodde omkring hämtade vatten där. Ett av Stigtomta IF:s största ögonblick var när man besegrade Oxelösunds Sportklubb första gången. I slutet av matchen fick Oxelösundarna en straff, som man slog in bakom målvakten, Gösta Andersson, Kalles svåger. Domaren tyckte att Gösta rörde sig, så straffen gick om och Gösta räddade. Stor segerglädje. / *Margaretha Granat och Elly Olsson.*

December 2009

Att stå för hembygdsföreningens hemsida medför att min e-postadress syns i hela världen. Det kommer alltså skräppost och reklam på all världens språk, det är bara att städa bort. Men det händer också att de som haft släktingar i bygden hör av sig. Det hände på eftersommaren då Staffan Rudstedt ringde. Hans förfäder hade bott i trakten och han ville se deras hembygd. Sten stämde träff med honom där Ynnerstorp en gång låg. Det revs på 1970-talet då Frubäcksområdet byggdes, hembygdsföreningen har satt upp en skylt där 2003. Vidare åkte de till Harstastugan och till Skogstorp i Bärbo, där hans förfäder också bott. Som tack för guidningen fick Sten till hembygdsföreningen "Svensson Svensson" en släktkrönika sammanställd och redigerad av Staffan Rudstedt. Den kommer att förvaras i vårt arkiv i Klockarbol, men innan dess ska jag berätta en del av vad den innehåller. / *Elly Olsson*

Om Anna Rudstedts (f 1870) förfäder

I Stigtomta socken låg Ynnerstorp det var ett oskattat torp under Åsby. I december 1709 antogs en man Jonas Engren som ryttare vid Livregementet till häst. Antagandet gällde rote nr 65 Skåra. Han var troligen med i den armé som under Magnus Stenbock slog danskarna vid Helsingborg den 28 februari 1710. I september samma år antecknas att vid mönstringen godkändes Engren medan hästen bortkom i slaget vid Helsingborg, 1714 sägs om Jonas, 23 år, "karlen god, hästen vacant". Jonas Engren nämns som avskedad ryttare från 1741 vid omkring 52 års ålder. Jonas var skriven vid Ynnerstorp 1725 till sin död på 1770-talet. Hans son Petter Jonsson utövade länge faderns yrke som ryttare för rote 62 Harsta, och fick sig tilldelat torpet Rostorp. Även han tog sig soldatnamnet Engren. Jonas son Anders fick också rycka in som "ryttare på Åsby ägor" innan Ynnerstorp drogs in som soldattorp omkring 1752. Anders Jonsson bodde kvar med sin familj på Ynnerstorp till sin död 1787. Hans två år yngre hustru Maria Nilsson levde kvar där i sex år till.

Stigtomtabygden

En dotter till Anders och Maria: Katarina Andersdotter gifte sig med en Erik Andersson och från 1783 har de övertagit hennes fars torp Ynnerstorp där de bott sedan 7-8 år. De brukade torpet ett stycke in på 1800-talet, alltmer med hjälp av sonen Anders Ersson. Han gifte sig med Anna Ersdotter och de delade hemmet i Ynnerstorp med de gamla Erik och Katarina. Erik dog 1816 och Katarina 1824. Bouppteckningen efter dem visar att de hade 2 oxar, 2 kor och en tacka.

Torpet och dess dagsverksåligganden till Åsby hade omkring 1840 mer och mer börjat skötas av sönerna. Först av Erik Andersson f 1805 och senare av den sju år yngre Lars Petter. Erik var omkring 1840 dräng vid Åsby, han blev senare rättare och Lars Petter trädgårdsmästare. Lars Petter övertog fädernetorpet och bodde där till sin död 1885. Erik gifte sig med Anna Kristina Ersdotter från Bergtorp i Vrena. Han köpte 1866 ett eget ställe Harstastugan någon kilometer söder om Ynnerstorp. Han byggde ny mangårdsbyggnad och i det arbetet hade han god hjälp av sonen Carl Erik Eriksson som hade lärt sig till målare. Han var gift med Matilda Henriksson. Carl Erik skadade sig till döds vid fall från ett tak. Eriks änka Anna Kristina levde ännu 1890 vid Harstastugan. Hon hade vid makens frånfälle arrenderat ut stugan till Carl Johan Lindberg som året innan gift sig med målaren Carl Eriks änka Matilda Henriksson.

Gunnar Rudstedt, Staffans far som bodde i Stockholm, berättar också att han minns sin mormor Matilda. Hon och hennes andre man CJ Lindberg flyttade 1889 till Skogstorp i Bärbo som de arrenderade till 1913. Han minns tågresaerna från Stockholm. Vid Saltskog kunde man köpa knallhårda men goda Södertäljekringlor. Man åkte tåg och fick byta i Flen "110 km. från Stockholm" som det stod på stationshuset. Det tåget hade vackra gammaldags lok med fin gammal mässing ovanpå och hög skorsten. Efter någon halvtimmes färd från Flen blåste tåget för Larslund och där skulle vi stiga av. Den signalen påstod mor att mormor hörde vid Skogstorp, då var det dags att sätta på potatisen. Vid Larslunds station väntade morfar med häst och vagn och det bar i väg den halvmil som återstod till Skogstorp. Stugan vid Skogstorp hade kök, "kammare" och "sal". Där användes självhushåll. Från stan köpte man bara socker, salt, sill och kaffe.

Vid sidan av Kärret var närmsta granngård soldattorpet Norrtorpsstugan. Där härskade mor Ståhl, soldatänka. Hon och sonen Gustaf hade det knapert. Det var hon som fällde de i trakten bevingade orden "Dä ingen förtjänst å ha främmande, den ena silla ryker före och den andra ätter".

När första världskriget bröt ut sensommaren 1914 var jag ännu kvar på landet. Morföräldrarna hade lämnat Skogstorp och köpt ett ställe om 8 tunnland jord, Högtorp, nära Bettna. Där lade morfar an på trädgårdsodling och for varje lördag på sommaren. / *Gunnar Rudstedt*.